

FACULTATEA DE DREPT DIN BUCURESCI

BIBLIOTECA C.C.F.M.A.
Nr. 35117-21

STAREA
ECONOMICA ȘI FINANCIARA

A

PRINCIPATELOR ROMÂNE SUB FANARIOȚI

DE

GH. M. DOBROVICI

~~22647/907~~

BD 285666

BUCURESCI

TIPOGRAFIA CARMEN-SYLVA, STR. ATELIERULUI, 16.

1902.

17284.4

BIBLIOTECA CENTRALA UNIVERSITARA
BUCURESTI
COTA 1156 740

RC 262/12

1075/04

Institutul de
de
I. I. I. de

B.C.U. Bucuresti

C20046916

LIBRARY
M. 6857

II 31499
G. P. Radulescu

COMISIUNEA EXAMINATOARE

Președinte : D-NU M. SEULESCU

- Membrii* {
- » N. CRĂTUNESCU
  - » ST. ȘENDREA
  - » G. TOCILESCU
  - » I. TANOVICIANU
  - » T. STELIAN
  - » C. G. DIDESCU
  - » V. URSIANU

Domnului

M. Parisianu

DIRECTORUL COMPTABILITĂȚII GENERALE A STATULUI

*Dedic această lucrare în semn de
distinsă stimă.*

Domnului

Doctor L. Cristea

și

Domnului Ion P. Rădulescu

PROFESORI ȘI ADVOCAȚI ÎN FOCȘANI

Mulțumiri și deosebită dragoste.

P R E F A Ț A

N'am intenția să fac un studiu asupra economiei și finanțelor din timpul fanarioșilor, aceasta ar fi aproape imposibil, ținând seamă de întinderea ce ar trebui dată unei asemenea lucrări și de mijloacele de care poate dispune un absolvent de facultate.

Intr'adevăr, ne propusesem a trata mai pe larg această materie de cât cum am făcut-o în prezenta lucrare. Am fost siliți să ne restrângem din cauza lipsei de timp și a multor isvoare necesare studiului amănunțit al materiei, totuși cu ajutorul unor scrieri de mare valoare din timpurile noastre asupra secolului al XVIII-lea și a altora chiar din acele timpuri, ne permitem ca să prezentăm această lucrare pentru obținerea diplomei de licență.

STAREA ECONOMICA

Pentru a ne putea da seamă de gradul de civilizațiune al unui popor în diferitele perioade ale vieții sale, este neapărată trebuință ca între altele să se cunoască starea lui economică și financiară.

Din nenorocire, cu privire la starea economică și financiară a țărilor române din trecut, avem foarte puține isvoare care să ne poată da lămuririle necesare; abia cu începutul sec. al XVIII-lea, câți-va streini călătorind și locuind mai mult timp în principate, ne-au lăsat scrieri foarte prețioase privitoare la modul de trai al țăranului de pe acele vremuri, la ocupațiunile lui, la agricultură, la populație, la modul de impunere al dărilor, la perceperea lor și într'un cuvânt la economia și finanțele principatelor din timpul fanarioșilor.

În scrierile lor ne arată, că principatele române au fost expuse la înrâurirea popoarelor vecine mult mai puternice și mai mari de cât ele, că viața noastră n'a fost până mai în timpurile din urmă o viață proprie, ci numai un rezultat al împrejurărilor care aveau loc între puterile ce ne înconjură. Aruncați ca o minge de la o putere la alta, ne duceam într'acolo încotro ne isbea o putere mai mare, fără ca să ne putem opune prin însuși greutatea noastră unui asemenea joc neplăcut.

Și nu numai forma exterioară a principatelor trunchiate în mai multe rânduri a fost determinată prin ast-fel de împrejurări, dar și viața noastră interioară a fost rezultatul ciocnirii acestor puternici vecini.

Toate aceste împrejurări din afară nu se putea ca să nu aibă oare-care efecte și asupra stărei economice d'inăuntru a principatelor, cu toate acestea românii nu au rămas cu desăvârșire streini unei activități economice, la început în mod rudimentar, iar mai târziu au excelat, ceea ce a făcut ca țara noastră să fie încă din timpurile cele mai vechi, neconținut cercetată de cumpărătorii țărilor celor mai depărtate.

Păstoria, vînatul, pescăria, agricultura, industria forestieră, industria casnică au fost primele lor ocupațiuni, cari au rămas și pînă astăzi cele mai puternice elemente ale economiei noastre naționale, căci este știut că dintre toate popoarele Europei nici unul n'a fost mai economic la viața domestică de cât poporul român.

Starea economică a țării noastre din sec. XVIII-lea prezintă o importanță dublă, mai întîi din punctul de vedere științific pentru că sec. XVIII-lea e ultima treaptă de decadență a țăranului român și al doilea din punctul de vedere utilitar, căci ne pune în poziție de a cunoaște mai bine poporul nostru cu bucuriile și plăcerile, cu patimile și suferințele lui.

La origina statelor Moldovei și țării românești întâlnim proprietatea mare în mânele boierilor, și a mănăstirilor pe lingă întinsele pămînturi domnești și proprietatea mică în minele răzeșilor sau moșnenilor și ale unei clase intermediare care trebuie să ne in-

tereseze cu deosebire, de oare-ce de dînsa se alipește mai mult desfășurarea întregii stări economice, țăraniî supuși. Aceștia fusesse și ei liberi cât timp făceau parte din întinsul domeniū al Domnului, dar prin dăruii către boieri și mănăstiri intrară în stare de supuși ai stăpînilor lor.

Țăranul dăruit intra în o relație de supunere către proprietarul moșiei, care relație consta în vremile anterioare secolului al XVIII-lea în îndatorirea de a munci pentru stăpîn un număr nehotărît de zile la placul proprietarului și a-i da dijmă din recolta culeasă pe propriul lui pămînt. De la o vreme însă îngreundu-se dările, țăraniî începură a fugi de pe unele proprietăți, și darea fiind impusă cu toptanul pe satul întreg care o cislua, adică o împărțea pe capete, oamenii aveau interes să nu se micșureze numărul locuitorilor, spre a nu se îngreuia partea de plată a fie-căruia, se introduse deci cu încetul obiceiul de a se readuce cu de a sila la satele lor oamenii ce fugeau de ele și tot ast-fel și boerii, pentru ca să nu li se desgoliască moșiile, și așa se stabili cu timpul principiul, că locuitorul nu are voie să-și părăsească așezarea fără învoirea proprietarului și ast-fel țăraniî deveniră șerbi și luară numele de rumîni în Muntenia și în Moldova de vecini în deosebire de țăraniî liberi răzăși în Moldova și moșneni în Muntenia. Șărbul era dator să muncească stăpînului numai la munca câmpului și anume un singur bărbat dintr'o casă, nu putea fi vîndut nici strămutat după proprietatea sa. Cu timpul starea aceasta a șerbilor se înrăutăți, căci erau luați nu numai bărbații ci și femeile și puteau fi vînduți fără moși, dați în împărțeală la moșteniri sau ca zestre la fete.

De prin sec. al XVIII-lea găsim schimbată cu totul poziția șerbului față cu proprietarul. El este privit ca neavând pământ în stăpînire, ci locuind și hrănindu-se pe moșia boerului său a mănăstirei și de aceea mai multe regulamente intervin pentru a se hotărî cîtă muncă trebuie să facă țăranul proprietarului și ce cătine de pămînt e dator proprietarul țăranului pentru munca depusă de el.

Țăranul era decî considerat ca ne mai fiind proprietarul pămîntului pe care stetea, moșia întregă era privită ca a proprietarului, iar țăranul nu mai era de cît un lucrător al aceluî pămînt, cu dreptul de a se hrăni pe dînsul.

El nu se mai putea muta pe altă moșie. Proprietarul e moștenitorul său, dacă nu are moștenitori direcți. El hotărăște durata muncii și el îl nutrește în timp de foamete, îi împrumută plugul etc.

Această schimbare de situațiune dintre țăran și proprietar se explică prin faptul, că mulți locuitori, din cauza relei stări, căutau să și răscumpere libertatea numai pentru capetele lor, fără de moșie și astfel rupți și deslipiți de pămîntul lor, umblau rătăcitori pînă se așezau pe moșia unui alt proprietar, unde nu aveau nici un drept la stăpînirea pămîntului, apoi mai veneau și o mulțime de străini din alte țări, cari se aflau și ei tot în aceeași stare.

Proprietarii pentru a fixa pe moșiile lor aceste elemente prețioase pentru agricultură, le dedeau pămînturi de hrană în o întindere îndestulătoare, șărbii băștinași ale căror pămînturi se tot îngustau prin repetatele împărțiri la moșteniri, vedeau că veneticii se aflau adese ori în o poziție mai bună de cît a lor

și cerea de la proprietar, să le deie și lor pământ din prisosul moșiei.

Cu încetul începură să se amestice vechii băștinași cu noii venetici și cu toți fură amestecați de proprietari și considerați ca hrânindu se pe moșiile lor din pământurile concesdate de ei.

Acei ce se așezau între ei, fie streini, fie slugi, fie însurăței, cu trecerea timpului și amestecarea împrejurărilor, începeau a se privi drept băștinași pe moșia pe care steteau și se îmbrăcau și ei cu tradițiile adevăraților băștinași. Pe când boierul înglobase și majoritatea sătenilor de baștină în minoritatea veneticilor, săteanul coprinsese minoritatea venetică în masa celor de baștină. Pentru proprietari, toți șerbii deviniră de la început oameni fără de pământ, de oare-ce îl înstreinase cu desăvârșire către proprietari, pe când sătenii din potrivă se priveau cu toții ca vechi proprietari ai pământului pe care 'și duceau traiul.

Această stare de lucruri făcu pe Constantin Mavrocordat să proclame abolițiunea șărbiei printr'un act cu data din 7 August 1746 și la 6 Aprilie 1749 Adu-narea generală a Moldovei luă aceiași decisiune. Totuși reforma lui Mavrocordat nu era atât de salutară după cum s'ar putea crede. El desființă șărbia pentru folosul său fără să acordeze noilor liberați un teren ca proprietate, lucru ce se putea face cu multă înlesnire dacă operațiile sale ar fi fost povățuite după dreptate și după rațiune.

Ambele provincii aveau atunci terenuri imense care aparțineau principilor și care erau cele mai puțin populate, și în loc să le dea favoriților după cum a făcut el și urmașii săi, ar fi trebuit să le împartă cul-

tivatorilor, cari sunt foarte puțini în proporțiune cu întinderea moșiilor. Cu modul acesta saü că și proprietarii moșiilor ar fi făcut tot asemenea, saü se vedeau expuși să fie părăsiți de toți coloniile lor, cari s'ar fi dus să primească pământurile ce li se dăruia de principe. Alt-fel libertatea acordată era numai imaginară și agricultorul silit să cultiveze pământ strein și să împartă cu proprietarul rodul ostenelelor sale, acesta din urmă asigurat de subsistență, nu-și dă nici o trudă ca să facă pământul să producă mai mult, cade în trândăvie, se amestecă în intrigile de la Curte și plini de idei de avariție și de opresiune caută să dobândească autoritate pentru a putea să vexeze și mai mult pe nenorocitul cultivator al pământurilor sale.

Deci, Mavrocordat se puse în contradicțiune cu el însuși, căci în același timp, pe când declara pe țaran liber, el îl supunea, afară de prestațiunea în natură la niște sarcini către proprietar, ceea ce nu era altceva de cât un atribut al șărbirei. Țăranul putea să se mute unde voia, însă'i trebuia pentru aceasta învoirea Statului și îndeplinirea oare-căror condițiuni către proprietar, care nu erau tocmai ușoare. El avea un drept real asupra porțiunei de pământ cedată, însă proprietarul 'l putea alunga după oare-cari formalități, deci acest drept real nu era de cât un simplu drept de posesiune și așa fiind, cine nu cunoaște întru cât posesiunea—pururea precară—diferă de proprietatea—pururea sfântă.

Această reformă atât de vițioasă și de incompletă, zice Boerescu, aduse nemulțumiri în ambele părți, «locuitorii prea apăsați se revoltară neconținut și emigrară cu sutele de mii, boerii rapaci și nesățiabili, gă-

siră că nu erau îndestul de ocrotiți și recompensați».

Cam aceasta fiind situațiunea țaranului față cu proprietarul, se simțea nevoia întocmirii unor orândueli, care să lămurească reciprocele îndatoriri ale stăpânului și ale locuitorilor. Anume, acum proprietarul considerându-se ca acel ce dădea locuitorilor pământul pentru îndestularea lor, putea cu atât mai mult pretinde în schimbul acestora o înlesnire a traiului lor, munci de la țărani.

Deosebitele hrisoave care regulau tocmelele agricole, schimbară în mai multe rânduri nartul muncii ce se cerea de la locuitori, așa avem hrisovul dat de Caragea cel dat de Ispilante în a doua sa domnie, dar cel mai de pe urmă este dat în anul 1805, prin care se hotăria un număr de 43 de zile de muncă pe an, dând însă în schimb cultivatorilor întinderi de pământ însemnate de aproape 20 de fălci frunțașului cu 16 vite, 12 fălci mijlocașului cu 10-12 vite și 8 fălci codașului cu 4 vite.

Acest hrisov dovedește două fapte foarte însemnătoare: puțină valoare ce o avea pământul pentru proprietar și buna stare a țaranului așa de bogat înzestrat cu vite, numai dacă puteau să rămâie ale lui, așa că pe acele vremuri cultura pământului era mai ales păstoria.

Raicevici¹⁾ ne spune că țaranul român practica cu multă inteligență și îngrijire cultura pastorală mixtă. Același scriitor ne face cunoscut că pământurile cultivate se semănau un an cu grâu se lăsaș ne semănate un alt an și apoi se întorceau și se semănau

---

1) Raicevici, consul austriac în principate.

cu grâu, cu orz ori cu porumb ; pe alocurea în locurile noi, de care se aflau în destule, fiind-că se lăsaū multe terenuri necultivate, se punea în anul întâi varză, care se făcea foarte mare, saū castraveți și după aceia se semănaū alte plante. Cu această metodă observă cu multă dreptate Raicevici, nu numai că se mai slăbește pământul, fiind foarte gras, de ore-ce este vergin, dară se stârpesc și buruienile vă tămătoare grâului ¹⁾).

Ambele țări produceaū tot felul de grâne și de legumî. Cele mai căutate eraū grâul, porumbul, mazărea, linte, bobul ș. a.

În Moldova recoltele eraū mai întâmplătoare fiind clima mai rece, totuși se producea de ajuns ca să rămâie și pentru export.

Grâul românesc însușia cele mai bune calități pe acele timpuri.

În timpul fanarioșilor se desvoltă cultura unei plante ce se introduse întâi în Muntenia sub domnia lui Șerban Cantacuzino (1678—1688) anume aceia a porumbului saū a păpușoiului, cultură ce se lățește apoi în Moldova și ajunge pe la jumătatea veacului al

---

1) Ast-fel dar strămoșii noștri, de și aveaū pământ de ajuns, de și locurile eraū grase, de oare-ce cele mai multe eraū vergine, iar cele-l-alte odihnite cine scie câți ani, totuși se îngrijeaū să nu să-răcească pământul, îl lăsaū să se odihnească și ca să-l curețe de buruieni, cultivaū plante prășitoare. Cam tot ast-fel s'a urmat până mai acum 40 ani. De odată însă s'a dat culturii cerealelor o importanță afară din cale, s'aū sporit fânețele și pășunile, pământul nu s'a mai lăsat să răsufle, iar rezultatul unei atari procedări este împușinarea considerabilă a vitelor și sărăcirea pământului. Cu voia fără voe va trebui să ne întoarcem înapoi, adică să introducem sistemul de cultură păstoral mixt, iară pe unde va fi cu putință să se îngrașe locurile.

XVIII-lea a înlocui tot mai mult mălaiul și grâul în hrana poporului de rând din ambele principate.

Iată ce ne spune asupra introducerii acestei noi plante de proveniență americană genealogia Cantacuziniștilor. «In domnia lui Șerban Vodă au adus întâiu în țara românească de au semănat porumb ce-î zic Moldovenii popușoi, cu care mare ajutor este țării atât spre hrana dobitoacelor și mai mult ajutor în vremea nerodirei grâului său mălaiului» Și del Chiaro, care scrie pe la 1718, spune că cultura porumbului care s'a introdus nu de mult în această provincie a luat un mare avânt din pricina ușurinței culturai și a siguranței recoltelor“

Conform cu acești scriitori mai găsim pe cronicarul Nicolae Mustea însemnând în timpul domniei a treia a lui Mihai Racoviță în Moldova, scumpetea obiectelor de hrană prin prețul merței de malaiu care ar fi ajuns la suma neauzită încă de 10 lei, și un alt cronicar Alexandru Amiraș, care descrie anul de îmbelșugare ce urma celui de foamete din domnia lui Racoviță, măsoară de asemenea tot în malaiu această îmbelșugare. El spune că «cine a semănat un sac de mălaiu a luat 100 de saci, iar mai puțin de 50 nimeni n'a luat»; deci hrana de căpetenie încă pe la jumătatea secolului al XVIII-lea era malaiul, nu popușoiul și prin urmare cultura acestei plante în țările române nu este așa veche precum s'ar putea crede în aparență, de abia la finele veacului trecut ea ajunge a constitui hrana obștească a țaranului.

Cantemir ne spune că mălaiul (meiul) crește foarte frumos în țara de jos. Țăranii au proverbul: că mălaiul în țara de jos și merce în țara de sus nu au

2267/967 = 20046916 =

coaje, ei măcinau mălaiul și'l făceau mămăligă pe care o mâncau caldă cu unt.

Secara și ovăzul, două cereale introduse de curând, se seamănă prea puțin și aceasta pentru că pământul fiind gras produce grâne mai bune.

Dintre plantele de grădină se cultivau între altele castraveții, pepeni galbeni și varza. Raicevici zice că odinioară românii cunoșteau numai varza și că numai de câți-va ani s'a introdus de către grădinarii transilvăneni tot felul de verdețuri, care nu numai că reușesc foarte bine, dară și dobândesc un gust excelent fără să se îngrașe pământul.

După Raicevici, rezultă că cartofii nu erau încă introduși în țara noastră, ceia ce nu trebuie să ne mire, de oare-ce până la 1770, adică câți-va ani după sosirea acestui scriitor în România, cartofii nu erau încă cultivați în Franța și se consulta pe atunci facultatea de medicină din Paris, dacă această plantă se poate întrebuinta fără pericol pentru hrana oamenilor.

Inul și cânepa se semănau în cantități mici, de oare-ce locuitorii preferau a le cumpăra din Transilvania.

Tutunul se făcea mult, dar prost, din cauza cultivei neîngrijite.

Cultura viilor și fabricația vinului se făcea cu multă îngrijire chiar pe la începutul secolului al XVIII lea, de oare-ce del Chiaro ne spune în cartea sa, că cea mai mare parte din Transilvania se aprovizionează din Muntenia cu cele mai bune vinuri albe și roșii, cari, dize simpaticul Italian, sunt foarte delicate la gust, tot el ne spune că orașul Pitești este vestit pentru vinurile albe și dulci, cari sunt dintre cele mai bune.

Peyssonel¹⁾, care ne visita pe la 1759 spune că Rușii cumpărau în tot anul vinuri din Moldova. Această băutură, țice scriitorul frances, este de calitate îndestul de bună și crede că e superioară vinului de Bulgaria, iar Raiceviți, vorbind despre podgoriile noastre, țice că merită să fie puse în locul întâi, atât pentru întinderea ce ocupă cât și pentru excelenta calitate a vinurilor produse în cele două principate. El trece în fruntea podgoriilor Moldovei, dealul Odobeștilor care după dînsul produce un vin asemenea ca șampania foarte mult căutat de Ruși. În Muntenia citează viile din județul Rîmnicu-Vîlcii, adică Dealul mare și Drăgășani. Voind să caracterizeze calitățile vinurilor din ambele principate, le compară cu vinurile produse la Frontignon²⁾.

Invățatul Cantemir³⁾ laudă vinurile de Moldova și între cele mai vestite erau cele de Cotnari, superior chiar tutulor vinurilor din Europa și chiar celui de Tocai, iar după cele de Cotnari citează vinurile de Huși din ținutul Fălciului.

Cu privire la pomi pe acele vremuri se află livezi întinse cu meri, peri, pruni, cireși și nuci. Dudul creștea mai peste tot locul și se sădesc foarte mulți duți pentru creșterea gândacilor de mătase.

În ce privește starea pădurilor toți scriitorii cari au trăit în țara noastră sunt unanimi în constata atât întinderea cea mare a locurilor păduroase, cât și bună-tatea lemnelor. Del Chiaro, este încântat de frumu-

1) Peyssonel. *Traité sur le commerce de la Mer noire.*

2) Frontignon, orașel aproape de Montpellier, renumit prin vinuri tămâioase.

3) D. Cantemir. *Descriptio Moldaviae.*

sețea lor, spunându-ne că la fie-care pas se văd păduri din cele mai frumoase mai cu seamă de stejari care sunt dispuși cu atâta simetrie și sunt atât de drepti și de curățiți în cât se poate vedea de la o margine la cea-l'altă a pădurei, persoanele cari s'ar fi ascuns într'insa. Cantemir laudă codrii Moldovei. Constructorii de corăbii caută stejarii moldovenești și încredințază că sunt cei mai buni pentru construirea navelor. In fie-care an veneau la Galați nave nu numai de la Constantinopole și alte porturi și cetăți după țărnușurile Mării Negre, ci chiar din Egipt și din Barbaria, aceste vase se încărcău cu lemne de stejar, de brad și alte soiuri, căci pădurile imense compuse din copaci mari și folositori se află peste tot locul la câmpie, la munte, pe văi ca și pe șesuri. Raicevici recunoaște, că stejarii erau de cea mai frumoasă specie, buni atât pentru construirea navelor cât și pentru orî-ce lucrare pentru care se cere un lemn tare și compact. Se află stejari care aveau un diametru de două și de trei urme, și de o înălțime nemăsurată. Cu toată această înălțime a pădurilor, totuși locuitorii spuneau lui Raicevici, că sunt păduri puține în comparație cu cele ce existaseră în trecut și care formau fortărețe naturale nepătrunse pentru inamici.

Munții erau acoperiți cu brazi și alți copaci reșinoși pe lângă cari se mai află fagi, sorbi, paltini și alte esențe. In mai multe localități din Moldova și din banatul Craiovei creștea tissa¹⁾ un arbore reșinos nu prea mare, cu lemnul tare și de culoare roșcată, se

1) Tissa arbora reșinos a devenit în zilele noastre o raritate. In numeroasele călătorii ce am făcut prin munții țarei, abia am aflat 2 sau 3 tisse în apropiere de Sinaia. P. S. Aurelian, op. citat.

considera tot atât de bun pentru mobile ca și lemnele de America. Țăranii făceau din tissă butoiașe și alte vase pentru păstrarea licorurilor. Aceste vase, zice Raicevici, sunt tot atât de bune ca și cele de sticlă sau de faiență, iar pentru călătorie sunt de preferat orî căror altora.

Pe lângă fabricarea vaselor de tissă, se mai practică și o altă industrie forestieră, anume extragerea catranului din brazî, prin crestături, în acele locuri unde nu se află isvoare de păcură.

Raicevici prevedea că pădurile se vor împuțina și atribuia aceasta, întrebuițării fără măsură a lemnelor pentru paveluirea orașelor, cererilor porței, când avea trebuință să construiască poduri peste Dunăre și exportățiunii însemnate pentru Constantinople.

Intr'adevăr stradele Bucureștilor și ale Iașilor erau paveluite cu grinzî de stejar, așa că cu acest mod se consuma foarte mult stejar, căci grinzile se preînoiau la cincî sau șase ani. De alt-fel podeala cu grinzî era comodă pentru cei cari umblau pe jos, însă foarte periculoasă pentru cai, mai cu seamă când se învechia și nu era bine întreținută.

Se vede deci, că pașii turcești cereau țării prea multe lemne de oare-ce ajunseră să treacă între cauzele cari contribuiau la împuținarea pădurilor. Raicevici ne spune, că după pacea de la 1774, turcii cereau lemne mai în tot anul pentru construirea podului de la Isaccea și pentru bărci. Comisarii turci vindeau mai în tot-d'auna lemnele în folosul lor, de oare-ce nu era trebuință de construcțiunii în fie-care an¹⁾.

1) Temerea lui Raicevici s'a realizat și din nenorocire cu prisos.

Din cele expuse până aci vedem că agricultura era foarte puțin întinsă și toți călătorii se miră de puținătatea pământului cultivat în Moldova și Muntenia, pe când producțiunile naturale ale solului erau cu îmbelșugare.

Ocupațiunea principală a țaranului român era creșterea și înmulțirea vitelor. Țară cu pășuni întinse, acoperită cu păduri nesfârșite, străbătută de ape în toate părțile și cu o populație mică, față cu întinderea terenurilor, era lucru firesc ca săteanul să dea întâietatea cuvenită păstoriei asupra plugăriei.

Păstoria a fost temelia agriculturii la noi, nu numai în secolul XVIII-lea dar și mai jumătate din secolul XIX-lea, împrejurări care ar depăși cadrul subiectului meu și despre care nu e locul să vorbim aici, au făcut ca păstoria să se reducă treptat până ce în timpul de față am ajuns să nu mai avem nici toate vitele trebuincioase pentru lucrarea pământului. Mulțimea vitelor care împodobeau câmpiile țării și bunătatea pășunelor au impresionat pe toți streinii cari au trăit în românia. Del Chiaro ca să ne arate cât de roditoare este Valahia, ne spune că dintr'însa se aprovizionează până și Veneția cu ceară și boi, că turmele noastre îndestulează cu prisos bucătarii padișahului din Constantinopol, în fine că în tot anul se trimit din Transilvania în pășunile Valahiei turme de oi, de vite cornoate și de porci spre nutrire.

Animalele domestice constituiau avuția principală a locuitorilor și ramura directă a comerțului lor. În Valahia mergeau mai bine vitelor mărunte, oi, capre

din care se află în 1786 cam la 4 milioane de capete¹⁾.

Țările române aveau nenumărate herghelii de cai cele mai însemnate prin rasa lor se află în Moldova de sus și în vecinătatea Prutului, unde creștea pe unele locuri uscate și înalte un fân subțire și hrănitor. Caii moldovenești erau superiori în toate privințele celor din Valahia, unde creșterea acestor animale era neîngrijită.

Afară de cai de rasă, ambele principate produceau o mulțime de cai de rând, foarte buni pentru muncă și pentru comerț. În Moldova fie-care boier ținea câte 100 și 200 iepe. Părul cel mai comun era negru și roib; regimul hergheliilor era foarte rustic, toată vara caii erau la pășune și iarna se hrăneau cu fân. Într'o herghelie se lăsa pentru fie-care zece iepe un armăsar, Moldovenii preferau armășarii asiatici pentru a dobândi dintr'înșii prăsilă care să se deprindă cu traiul locului. Caii ast-fel prăsiți erau mai sănătoși de cât aceia cari proveneau din armășarii puri din Asia.

Ca făptură caii din Moldova erau îndestul de mari pentru călărie cât și pentru tras; aveau o înălțime de 15 pînă la 16 pumni nemțești, erau bine făcuți, iuți și cu copita tare, Prusianii și Austriacii îi cumpărau pentru cavaleria lor ușoară. Caii din Valachia erau căutați nu numai de ofițerii nemți din Transilvania dară și de către comercianții din Polonia cari veneau în țară anume pentru acest scop.

Cantemir ne-a lăsat oare-care amănunte asupra cailor Moldovenești; cei din partea muntelui erau vâr-

---

1) În anul 1873 de abia se afla în toată România cam 5 milioane oi cu capre, astăzi dacă nu se va mai fi împuținat numărul viteilor mărunte.

toși și trainici la muncă, aveau copitele atât de tari în cât nu mai avea trebuință să fie potcoviți ; cei din partea câmpului erau mai mari, mai frumoși, potriviți la călărie, iuți și trainici, și erau căutați nu numai de leși și de unguri dar și de turci, cari aveau și proverbul că un tînăr persian și un cal moldovenesc este tot ce poate fi mai deosebit. Imprejurul hotarelor Moldovei se aflau erghelii de cai sălbateci, cari se deosebeau de cei domestici numai printr'aceia, că erau mai mici și aveau copitele de o palmă de late, rotunde și tari. Acești cai se cumpărau de Tătari de la Bucceag pentru mîncare și pentru serviciu.

Pe timpul ploios mai adese ori Tătarii prindeau cai, gonindu-i cu chiote din toate părțile pînă ce'i aduceau în mlăștine, unde se înglodau de nu mai puteau fugi și acolo erau omoriți cu sulii sau prinși de vii.

Vite cornute, boi și vaci se aflau foarte multe în ambele principate, cele de Moldova erau mai mari și mai cănoase de cât cele din Valachia, se aseamnă cele din Ungaria, însă aveau picioarele mai scurte și erau mai pântecoși.

Se exporta o mulțime de boi, în țările vecine și mai cu seamă în Siberia. Boii cei mai buni se găseau la țigani numiți lingurari pe cari îi vindea câte 60 lei unul oamenilor din Galiția cari țineau moșiile cu arendă în Moldova.

În Moldova locuitorii din partea muntelui după arătarea lui Cantemir, aveau boii mici, iar cei de la câmp aveau cirezii mari de boi frumoși și în tot anul duceau la Danțig trecând prin țara leșească peste 40 mii de boi pentru a-i desface țarilor învecinate. Se cumpărau perechea de boi în Moldova cu câte 5 ta-

leri nemțești și iarna chiar cu 3 taleri și se vindeau la Danțig cu câte 40 și 50 taleri perechea ¹⁾).

Boii cei mai frumoși și grași se aflau pe pârâul sărat în ținutul Fâlcii și în ținutul Cernăuțului unde pământul fiind sărat earba era foarte bună și îngrășitoare. Erau atit de multe vite în aceste locuri în cât ajungea locuitorilor nu numai pentru a'și îndestula trebuințele locale dară și pentru a plăti birurile și dările cele grele cari nu mai aveau nici o margine.

Bivolii se țineau mai cu seamă în Valachia pentru muncă și pentru laptele bivoliților care și pe atunci era renumit pentru calitățile sale. Se aflau mai cu seamă bivoli negrii dar se găsea și albi.

Oile era una dintre avuțiile principale ale Valachiei și pe atunci ca și astăzi se aflau trei soiuri de oi : țigăi, bârsane și stogoășe. În Moldova erau mai puține oi că în Muntenia, lâna lor era de o calitate inferioară.

Beilicii duceau în fie-care an peste 60 mii de oi destinate bucătăriei Sultanului la Constantinopole turcii numiau aceste oi Kivirdic. de oare-ce carnea lor era privită ca de întâia calitate. Ele erau mai puține la câmpie dar mai multe și mai mici la munte.

Sub numele de erbărit locuitorii din Valachia plăteau principelui pentru fie-care oare oaie și capră 12 aspri, iar cei din Moldova 10 aspri²⁾. Acum o sută de ani ca și azi treceau din Transilvania o mulțime de turme de oi spre pășunare cu deosebire în Valachia. Păstorii transilvăneni sufereau multe neajunsuri mai cu seamă zice Raicevic, când grecul Stavrache tiranisa cele două principate pe la 1763, a trebuit să

1) talerul prusian valorează azi 3 lei și 71 bani.

2) aspru sau lescaiu se socotea 2 pentru o para.

mijlocească chiar curtea din Viena la Poartă spre a dobîndi un firman prin care se fixa darea de erbărit la 8 piastri pentru fie-care cap de vită dar nu s'a pus în aplicare de cât pe la 1785.

Afară de vitele despre care am vorbit mai sus, se creștea mai cu seamă în Muntenia foarte mulți porci cari se îngrășau cu ghindă sau cu porumb și apoi se exporta în Transilvania și Ungaria. Carnea de porc proaspătă era privită ca inferioară în comparație cu aceia a rîmătorilor din țările mai temperate, însă afumată trecea de mult mai bună și se păstra mai mult timp.

Alături cu producția animală propriu zisă avem și creșterea albinelor, toți scriitorii trec producția cerii și a mierii între cele mai prețioase și mai bogate ale ambelor principate. În timpul lui del Chiaro se afla foarte multe prisăci, cari, erau așezate în locuri retrase, adăpostite de vînt și unde le ajungeau soarele. Știubeile cu albine se păstra peste iarnă în temnice sau bordee sau în diferite alte locuri ferite de frig. Primă-vara se scoteau afară în fie-care zi, afară de de Duminică.

Locuitorii trăgeau foloase însemnate din creșterea albinelor, fiind-că câmpiile erau peste tot locul smălțate cu flori care de care mai variate și mai mirositoare. Ei nu puteau să țină ori cîți stupi de albine ar fi voit pentru a putea ast-fel avea un venit mai mare, căci pravila țarei îi opria ca fie-care să nu aibă mai mulți stupi de cât atât cât putea suferi locul, ca nu cum-va înmulțindu se afară din cale să nu vate megieși.

După părerea lui Raicevici și a altor scriitori, ceara

produsă în țara noastră era fără îndoială cea mai frumoasă și cea mai eăutată din toată Europa. Ceara de Moldova era privită întru cât-va superioară celei din Muntenia și mai cu seamă aceia care provenea din ținuturile în care se aflau păduri de tei¹⁾. Ceara verde de Moldova este renumită pentru mirosul său cel plăcut și balsamic pe care unii oameni curioși o adună și o întrebunțau ca parfum.

Aceste principate atât de bogat înzestrate cu avuții firești, și care potrivit cu timpul producea în abundență grâne, vinuri, ceară, miere și alte produse, putea să aibă un comerț înflorit și o industrie a sa proprie. Așa ar fi fost, dacă ar fi avut fericirea să fie guvernate de oameni cu dorință de înflorirea și mărirea lor și dacă nu ar fi fost exploatare fără cruțare de către cei din întru și de turcii și grecii din Constantinopol. Cât timp a ținut domnia pământească domni cel puțin, unii dintr'înșii, aveau durere de țări și pe cât le erau cu puțință, lucrau pentru înflorirea patriei, de îndată însă ce ambele principate căzură sub domnia vitregă și neomenoasă a grecilor țări-grădeni, ambele țări fură reduse, după cum cu drept cuvânt ne-o spune Raiceviță, la condițiunea unei ferme său arenzi pe care Poarta o vindea în fie-care an acelaia care da mai mult.

Pentru flămânzii de fanarioți țările noastre devenise o mină de exploatat întrecându-se care mai de care să pună mâna pe dinsele și încredințați fiind că domnia lor nu putea să aibă o durată lungă, ei nu cru-

1) Astă-zî creșterea albinelor s'a împuținat din cale afară nu numai că nu se exportează miere și ceară dar pentru trebuințele noastre aducem din streinătate.

țară nici un mijloc pentru a slei toată averea locuitorilor și a-i reduce la sapă de lemn.

Trăind sub un ast-fel de regim, nu trebuie să ne mire, că țările române atât de mult admirate de către streini, să nu aibă nici comerțul înflorit și industria lor să fie mărginită numai la cultivarea pământului și la economia vitelor.

Pentru ca comerțul să poată înflori este de neapărată trebuință să existe o clasă de mijloc între proprietarii de pământ, cei avuți și între cultivatori, și că această clasă de mijloc să fie cultivată și doritoare de a se îmbogăți prin comerț. În Moldova și în Muntenia, după cum am văzut, nu se aflau de cât două categorii de oameni: de o parte boierii proprietari și călugării, iară de altă parte țărani, atât unii cât și alții sclavi ai unui despot el însuși sclav al unui tiran.

Ori cum ar fi fost, totuși comerțul putea să fie mai înflorit dacă țărani români ar fi putut fi stăpâni pe produsele lor, în cât să le poată vinde ori-cui și ori când i-ar fi dictat interesul. Nu era însă așa, guvernul turcesc pretindea ca toate produsele principatelor, vite și ori-ce alte animale să fie păstrate pentru sine și pentru îndestularea Constantinopolului, plătindu le cu prețul care-i plăcea să'l dea, deci mai toate produsele noastre se expediau către Constantinopol și aceasta se adevărește și din firmele trimise de Poartă către principii celor două țări, în care se repeta mai în tot anul, că cele două provincii erau celarele Constantinopolului.

Mult puțin cât era, comerțul nostru se afla, după spusele lui Raicevič, în mâinele streinilor și mai cu

osebire în ale grecilor veniți din Albania și Macedonia, foarte probabil că între acești neguțători se află mulți arnăuți și români macedoneni. Afară de aceștia mai făceau negoț românii din Transilvania, armenii și evreii din Galiția.

După ce am arătat ocupațiunea de căpetenie a locuitorilor și puterea de producțiune a pământului trebuie neapărat să ne întrebăm căror popoare locuitorii din principate desfăceau aceste produse în afară de turci care concentraseră tot în mâna lor; căci starea economică a unei țări atârnă în mare parte de la legăturile de daraveri în care se află cu cele alte țări. Ea va fi cu atât mai înapoiată cu cât va avea mai puțină atingere cu viața celor alte țări. Munca națională ca și cea individuală nu capătă o valoare mai spornică de cât atunci când poate fi preschimbată pentru produsele altei munci, căci în lumea materială ca și în cea intelectuală scînteia progresului nu răsară de cât din atingerea și frecarea elementelor deosebite. O țară decî care va fi închisă comerțului exterior, va fi lipsită de cel mai puternic izvor de înăvuiere și tocmai în acest punct suferea țările române în epoca de care ne ocupăm.

Comerțul exterior al țărilor române ar fi fost cu mult mai însemnat de cum era, dacă turcii care priveau aceste țări ca grănarul împărăției lor, nu ar fi căutat să-l împedece prin toate mijloacele.

Poarta otomană pretindea ca întâiu să-și îndestuleze dînsa trebuințele și numai dacă va mai rămînea ceva locuitorilor, să fie volnici a vinde și în alte părți.

Potrivit cu timpul și cu populațiunea, țara noastră producea de ajuns, nu numai pentru întîmpinarea tre-

buințelor locale dar și pentru exportatiune. Dacă ar fi fost liberă ar fi putut cu siguranță să lucreze cu mai multe dintre Statele Europei, însă Poarta monopolizase comerțul nostru de export, ast-fel că de voiă de nevoie trebuia să vindem numai pentru Constantinopole. Pe fie-care an în timpul primă-verei venia în țară cumpărători greci cu firme turcești ca să cumpere berbeci pentru Constantinopol. Grație unor asemenea firme greci țărigrădeni plătia marfa cu ce preț voia ei, nimeni nu îndrăsnea să li se împotrivescă și principii cu toate plângerile păstorilor și neguțătorilor de vite, nu auzia nici o tânguire. Această nepăsare provenia din frica ca nu cum-va grecii să se plingă la Constantinopol, făcând pe turci să creadă, că ei domni ar fi rebeli, înțeleși cu streinii ca să-lase să piară de foame; o asemenea împrejurare ar fi putut să aducă pentru domn pierderea tronului.

Neguțătorii greci ridica pe fie-care an din țară de la 500—600 mii de berbeci iară turcii cumpărau foarte mulți boi pentru trebuințele lor. Atât în Muntenia cât și în Moldova, se strîngeau cirezi însemnate de boi, vaci și capre cari se tăiau pe toamnă, carnea o ferbeau până ce se culegea seul, care se strîngea și se pune în burduf de piele de boi și se expedia în Turcia. Un boi mare producea un cantar de seă, măduva se ferbea deosebit și se păstra în putini.

Un alt soi de neguțători greci și turci numiți Capanlăi, după numele târgului în care se vindeau cu ridicata provisiunile la Constantinopole, veneau cu scrisori din partea marelui vizir și cumpărau unt, seă, brînză, pastramă și alte produse toate acestea cu prețul care le plăcea.

Grânele erau cumpărate cu sila, și prin urmare cu prețuri de nimic de către Lazii din Trapezunt. Aceștia veneau vara cu corăbii în porturile de la Galați și Brăila, unde li se aduceau cerealele de către țărani.

Peyssonel ne spune că pe timpul său Lazii din Trapezunt făceau un negoț important cu țările noastre. In cele din urmă, ei monopolizaseră mai tot comerțul și până într'atât se îndulciseră în cât ajunseseră să se însoare și să se așeze în diferite părți ale principatului. «Acești streini exercitaū cele mai crude vexațiuni asupra poporului, ruinaū pe țărani și târgoveți, îndatorindu-i să ia bani de la dênșii cu camată, luându-le la urmă bucatele cu prețurile cari le conveneau lor. Adese ori mergeau până la siluri și la asasinat. Sunt cam două-zeci de ani de când principele Mavrocordat vroind să scutere jugul impus de acești cuceritori Moldovei, se înțelese cu vestitul Ali-Pașa-Hekim-Oglu, care era pe atunci pașă la Vidin sau Babadag. Reclamară împreună la Poartă și dobândiră ordine de a goni pe lazi și a omori pe vinovați luându le bunurile.

Aceste ordine fură executate, persecuțiunea lor fu o imagine a vespelor siciliane, fură tăiați în toate părțile confiscându-li-se averile, numai în Moldova pierise peste 10.000. Exemplul acesta a făcut ca să se îmblânzească cei așezați în țară și pe comercianți să se supună la regulele ce li se impuseră.

Raicevici îi caracteriză ast-fel: cea mai obrasnică canalie ce se poate închipui, în stare de a comite tot felul de neorândueli, făcându-și o glorie din ucidere și trădare.

Toți acești neguțatori specialiști se asemanau în-

tr'un punct, acela că în loc de a cumpăra de la producători, îi desbrăcau de produsele lor, ba adese ori mai aduceau ca plocon și ciumă după ei.

Dacă pe acele vremuri Galațul și Brăila înfățișeau oarecare mișcare economică, aceasta provenia din neguțătoria impusă poporului român și nu din o dezvoltare comercială a acestor 2 orașe. Prin ele nu se mijlocia nici un comerț liber cu nimenea, Marea Neagră, era pe atunci un lac turcesc, închis corăbiilor tuturor națiunilor nu numai celor de răsboi dar și celor de negoț¹⁾ așa Brăila e descrisă ca un port turcesc în care ar veni multe caice cu grâne, care apoi se încărcău pentru Constantinopol; de asemenea Galații sunt arătați ca un port destul de mare în care se află tot de una multe vase și totuși el era departe de a avea întinderea și însemnătatea pe care au astăzi, ba de sigur de când țările române căzuse sub regimul turcesc, de sigur că acel port perduse din ceea ce fusese mai înainte pe timpul lui Ivancu Rotislavovici pe când mijlocia comerțul cu Mesembria. De când însă turcii sugrumase împreună cu domniile și toate arterile de viață ale principatelor, Galații și Brăila căzuse la rolul unor locuri de încărcare pentru prădăciunile neguțătorești ale turcilor.

Așa iezuitul Philipp d'Avril care a vizitat Moldova la 1692 numește Galații un orașel mic așezat pe Dunăre, tot astfel îl caracterizează Jules Kagemeister cu câți-va ani înainte de a începe înflorirea lui. El spuse că Galații ar conținea numai 12.000 locuitori, dar ulițele sale strînte, glodoase și murdare reamintesc

1) Prin tractatul de la Adrianopole 1829, se deschise Marea Neagră negoțului tuturilor țărilor. V. A. Urechia, Ist. Rom.

pururea obârșia sa turcească. Abia la deschiderea Mării Negre prin tractatul de la Adrianopole 1829 și apoi de la declararea Galațului de porto franc în 1834 orașul a început să se desvolte cu o mare repeziciune.

Intreaga desvoltare a porturilor Dunărene datează deci din vremuri de tot apropiate și în tot timpul epocii fanariote aceste centre însemnate, mijlocitoarele comerțului român, erau ca și neexistente din cauzele pe care le am arătat mai sus.

Cu toate piedicele puse de turci comerțului român, cu toate firmatele și scrisorile viziriale, acesta nu încetă de a fi însemnător către acele regiuni care aveau nevoie de produsele naturale atât de bune și și de frumoase ce creșteau pe bogatele lor ogoare. Grâul nu se putea exporta pe uscat, din cauza greutatei transportului și apoi el nu era cerut de statele continentului european, mult mai puțin populate pe atunci și producând și ele atâtea grâne câte erau necesare consumațiilor lăuntrice.

Cu atât mai mult se exporta în să vitele și caii din țările române, aceștia din urmă mai ales din Moldova, păstrându-și până târziu, în epoca fanariotă, reputația lor stabilită din vechime. Vitele cornute erau de o frumusețe nespusă, așa că ele loviau atenția călătorilor ce se întâmpla să le vadă păscând în libertate în grasele pășuni din bătrânele păduri. Așa Boscovici ne spune că trecând prin codrul de la Bordea către Iași, rămase uimit de mărimea și frumusețea arborilor prin care circula o mulțime de vite, a căror mărime, grosime și putere extraordinară nu se mai sătura a o admira.

Caî vestiţi de buni, mai ales prin iuþeala lor, erau căutaţi pentru cavaleria uşoară din Austria, Rusia, Germania, Polonia, Transilvania şi lucru destul de curios chiar şi de imperiul Mahometan care posedă regina rasei, acea arabă. Bine înþeles către această din urmă piaţă erau expediaţi tot după sistemul cunoscut al vânzării silite, ba une ori chiar imputând fără altă formă ţărilor române o dare în caî. Numărul cailor exportaţi către ţările cumpărătoare varia între 6—20.000 pe an, preţul lor fiind de la 13—15 lei. Vânzările se făceau la Moilov pe marginea Nistrului în Podolia. Aci regele Rusiei avea anume oficeri însărcinaţi să cumpere caî pentru husari.

Boii şi vacile se exportaū din Moldova către Polonia prin mijlocirea locuitorilor armeni, de unde apoi treceau în Silesia, Moravia şi Brandenburg. Din Muntenia prin Bosnia către Veneţia, apoi în Ungaria şi Transilvania. Numărul capetelor exportate pe an ajungea de la 20—40.000, iar preţul unei perechi de boi graşi era de la 25—30 lei. Numai armenii galiţiani expediaū în Germania şi mai cu seamă la Breslau 5.000 boi graşi şi 6 mii vaci. Berbecii bătuţi şi oile erau vîndute mai cu osebite în Turcia, din pricina gustului deosebit al turcilor, cărora le plăcea mult carnea de oaie. Puţin, numai cam la 100.000 se vindeau pe apucate în Transilvania.

Pe când turcii nu plăteau de cât cel mult un leu de oaie sau berbec, ungurii dădeau $1\frac{1}{2}$ şi $2\frac{1}{2}$ fiorini de bucată, dar pe atunci nu mergeau lucrurile după legile concurenţei, ci după legea celui mai tare.

În afară de animale, ţările române mai exportaū produse de ale acestora, aşa comerţul cu carne sărată,

adică cu pastramă de oaie, de capră și de vacă, era foarte important și se făcea pe toată întinderea Mărei negre. Un neguțator frances, anume Linchou, proiectase să întreprindă un asemenea comerț cu Franța. Însă decapitarea fratelui său la Constantinopol la 1760, a contribuit să-l facă ca să părăsească proiectul ce făcuse. După Peyssonel, ceara era articolul de comerț cel mai important pentru ambele principate, care produceau cantități imense de ceară excelentă. Ceara de Moldova era superioară cerei de Muntenia și se vindea ocaua cu 40—45 de parale. Numai grecii așezați în Iași sau Viena, cumpărau până la 50.000 ocale. Mierea de Moldova albă și lesne lucrat era preferită celei de Muntennia și se vindea cântarul cu 5 $\frac{1}{2}$ —6 lei. Untul de Moldova era privit ca cel mai delicat din tot imperiul otoman și se vindea cu 8—10 parale.

Lâna de Valahia era foarte căutată și se prefera celei de Moldova, cea albă trecea în Germania și cea neagră în Rumelia, unde se întrebnița pentru facerea abalei, zeghilor și a păturilor,

Peile de boș de Moldova erau mai căutate de cât cele de Valachia și se vindea cu 3 $\frac{1}{2}$ —4 lei pe când Valahia erau mai ieftine.

Cânepa și inul se exporta în Rumelia și se vindeau cu 7—8 parale ocaua, iar cânepa 4—5 parale.

Tutulul se producea în cantități mari și se vindea cu 8 aspri ocaua.

Toate vinurile bune se cumpărau de neguțătorii greci, care le duceau la Moscova, unde erau așezați. Ocaua de vin costa o para; vinul de Muntenia se exporta în Transilvania și Ungaria.

Un alt articol foarte căutat în comerț era pieile de iepuri. Ebreii de la Brody ¹⁾ cumpărau pe tot anul 200.000 bucăți cari se vindeau cu 50 lei suta.

Sarea se exporta mai cu seamă din Valachia în cătărimi foarte mari pentru Constantinopole și alte părți ale Turciei. La gura ocnei se vindea cu 40 aspri grămada de 100 până la 110 ocale.

Din pădurile Moldovei de la Rezina, de la Vaslui și altele, se exploata o mare cantitate de lemne de construcțiuni, care se trimeteau la Galați unde se aflau mai multe ateliere de construcțiuni. Vasele construite în acest port erau destinate pentru navigațiunea pe Marea Neagră și pe Dunăre.

Dacă comerțul exterior al unei țări ne va da oglinda cea mai sigură a stărei sale economice, dacă exportul său ne va arăta puterea de producție a poporului, prin obiectele importate de el, se va vedea și mai bine întru cât acest popor este atârnat economiceste de alte popoare, și deci este necesar să aruncăm o privire și asupra importului țărilor noastre, care ar putea să ne destăinuiască, în mod mai vedit, starea economică din acele timpuri.

Importul mărfurilor streine începuse să se facă pe o scară întinsă prin adăugirea luxului neînfrinat al boerilor noștri și al streinilor aflători în țară, așa că eșirea banilor din țările române, apuca acum această nouă cale și avea ca rezultat scurgerea bogățiilor către porțile streine, care împedica de pe atunci încă formarea de economii.

Raicevici vorbind de mărfurile introduse din țările

1) Oraș în Galiția la 58 kilometri de Lemberg.

streine în Muntenia și Moldova, se exprimă în modul următor : «orî-ce lux aparent fiind oprit supușilor ne musulmanî în Turcia, grecii, principî și patroni ai Valachiei și Moldovei, aflându-se în libertate, s'aũ abandonat celui mai extravagant și costisitor lux ce se poate închipui, întrecẽnd întru aceasta și pe turcii cei mari din Constantinopol. Femeile mai cu seamă se îmbrăcaũ cu blănării supra-fine, cu ștofe de India brodate și cu firărie europeană».

«Acest lux a fost firesce imitat de către români și adesea întrecut, ast-fel că se da ocasiune neguțatorilor să introducă multe feluri de mărfuri.

„Din Roma se aduc regulat în toată primă-vara blanele cele mai prețioase, precum samuri, vulpi, zibeline, hermină».

Grecii aduc din Constantinopol toate stofele și muselinele de India și de Alep și țesăturile de aur de Scio (Chio) pe lângă alte multe obiecte mai mici lucrate în acel oraș. Alți greci se duc de două ori pe an la târgurile din Lipsca și din Viena, de unde aduc pe uscat o mare cantitate de postavuri fine, de tot felul, stofe imprimate, firărie și brodării de Viena, obiecte de fer din Stiria, hârtie de Veneția, drogherie, zahăr rafinat de la Fiume, cafea de America etc. ; giuvaeruri multe, mărgăritare, arnice și alte obiecte de aur și argint. Intr'un cuvânt toate produsele care es din principate sunt schimbate pe obiectele amintite mai sus.

O companie de români transilvăneni și bulgari, așezată la Brașov, fabrică o foarte mare mulțime de articole de rînd, întrebuintate de popor, pentru care trafic se întrebuintează 5,000 poveri de cal. Această

companie se bucura de diferite privilegii acordate de vechii principii, însă care nu se menținuseră în întregime lor și pe timpul fanarioților.

Din cele expuse până aci, s'ar părea că mulți neguțători s'aun înavuțit din comerț, însă pe nici unul nu'l vom putea numi avut, din cauza răului și nenocitului guvern care tiranisează pe toată lumea. Ca să își întâmpine multele cheltueli ce trebuie să facă la Constantinopole pentru a-și plăti datoriile și a-și face toate capriciele, principii luaă bani cu dobânzi mari și ipotecaă veniturile capitațiunei, salinelor și vânilor.

Dacă în interval cădea un principe, cel care venea după dânsul 'și însușea veniturile și neguțătorii perdeau banii dați cu împrumut. Aceasta a făcut că toți neguțătorii aă căzut în faliment și aă făcut să piardă bani mulți, mai cu seamă comercianții din Lipsca cari le făcuseră credit dându-le mărfuri.

Peyssonel care intră în mai multe amănunte asupra comerțului de importațiune, ne spune că în ambele principate se puteau desface tot felul de mărfuri, că neguțătorii din Rusciuk reușiseră să pună mâna mai pe tot comerțul Valachiei. Ei se aprovizionău cu mărfurile trebuincioase la Constantinopole, la Adrianopole și la târgurile de la Selimna și Uzungiova, așa că prea puțini comercianți români cumpărau mărfuri de Europa la târgurile de la Lipsca, de la Danțig și din Viena, de unde aduceau postavuri, stofe de Franța, metale, coloniale, fier, fireturi, cameloturi, tincturi etc.

Acestea spuse de Peyssonel și de cei alți scriitori, ne dovedește până la evidență că luxul era pe timpurile acelea tot atât de lătit ca și astăzi, și această

vătămătoare aplicare, ca și multe altele, le datorim, după chiar încredințarea nepărtinitorilor scriitori streini, tot fanarioșilor.

Pentru toate aceste obiecte importate, se aflau în Valachia două vămi, din care una la Giurgiu și alta la Călărași. La fie-care din ele funcționau două vameși, un turc și un român. Vameșii turci depindeau de vameșul de la Rusciuk. Obicnuit, taxele se plăteau la Rusciuk, de unde se libera un permis pentru Giurgiu sau Călărași. Taxele vamale erau foarte mici, în Turcia se percepea 3 la sută pentru pământeni și 4 la sută pentru raiale. Francezii plăteau după stipulațiunile făcute în capitulațiile încheiate cu Poarta. Cheltuelile de transport nu erau mari, așa, de la București pînă la Giurgiu, un car costa de la 3 pînă la 3 jum. lei vechi și într'un car tras cu bivoli, boi ori cai se puneau pînă la 2000 ocale greutate, așa că nu se putea ca luxul să nu ia proporțiuni mari, când taxele de import erau neînsemnate și când cheltuelile de transport foarte mici.

Dacă ne gîndim că față cu un comerț de export destul de însemnat, acel de import era cu totul slab, mărginindu-se aproape la procurarea obiectelor de lux pentru desfătarea celor bogați, atunci vom înțelege de unde isvoraș, ca din o fântână fără fund, neconținut averile în țările române, cu toate că turcii, domnii și grecii făceau tot ce le sta prin putință pentru a le sărăci.

După cum am văzut, producția de căpetenie a țărilor române nu se cîștiga din cultura pămîntului, ci din cea-l'altă lucrare îngemănată a agriculturii, creșterea vitelor. Toți streinii cari vizitară Muntenia și

Moldova în decursul veacului trecut, laudă într'un glas bogăția și frumuseța pășunelor lor, iar în privința pământului cultivat, cu toții îl arată ca necuprinzînd de cît o mică parte din întregul teritoriu. Așa Carra ne spune despre Moldova că abia a 40-a parte din pământul ei ar fi supus plugului. Tot așa spune și lordul Baltimore în descrierea unei călătorii făcută de el prin Moldova în 1764, că ar fi trecut de la Galați la Hotin mai mult prin pământuri nelucrate, și poate că nici atît nu s'ar fi cultivat, dacă nu ar fi trebuit a se îndestula Turcia cu provizii de grâu, pe care vai de țară dacă nu ar fi fost în stare să'l procure, căci turcii consumau cel puțin cîte 300.000 de chile pe fiecare an. În afară de acest grâu cultivat cam cu deasila pentru turci, locuitorii mai semănau grâu sau mălaiu numai cît le trebuia pentru consumația lor internă.

Aceasta fiind starea economică creată țărilor române prin producțiunea solului și relațiunile lor cu statele vecine, e natural să ne întrebăm, cum era traiul poporației lor? Care era raportul între valorile deosebitelor obiecte necesare traiului zilnic, cum și cu cît își putea satisface țăranul nevoile sale neapărate existenței de toate zilele?

Și în țările române ca și în lumea întreagă și în toate timpurile se adeverea legea economică, care spune, că într'o stare înapoiată a societății prețul obiectelor de hrană și munca omului sunt slab plătite, pe cînd din contră produsele industriale au prețuri foarte mari. Condițiile vistieriei Moldovei ne arată, prin numeroase și interesante date, care era raportul între aceste două clase de valori.

Pentru a putea stabili o asemănare între costul deosebitelor obiecte din Epoca Fanarioților, trebuie să'l raportăm la o unitate statornică, pentru care vom lua ca normă prețul ocaii de făină de grâu pentru valorile mai mici și acel al chilei de grâu, pentru cele mai mari.

Făina de grâu valora pe atunci 7 bani vechi oca, la acest preț luat ca unitate de măsură, raportând pe acela al altor obiecte absolut indispensabile pentru hrană, aflăm următorul tablou :

	Prețul ob. după condiții în bani vechi	Raportul la prețul făinei de grâu
Făina de popușoiu, oca	1	$\frac{1}{7}$
Carnea de vacă . . . »	15	2
Sarea . . . . . »	4	$\frac{4}{7}$
Untul . . . . . »	30	$4\frac{1}{2}$
Găina . . . . . »	9	$\frac{9}{7}$
Curca . . . . . , »	30	$4\frac{1}{2}$
Ouăle pentru 20 . . . »	3	$\frac{3}{7}$

Acum, dacă vom face o comparație între prețul de azi al acelorași obiecte și prețul unei ocale de făină de grâu de o calitate mijlocie, care se poate cumpăra cu 0,50 bani ocaua, ca cu mijlocul acesta să putem reduce valorile trecutului la acele ale prezentului, atunci vom putea avea o idee despre valoarea reală a obiectelor din acel timp, și asemănându-o cu cea din timpul nostru, să deducem date foarte interesante, cari vor reînprospăta în mintea noastră în modul cel mai clar imaginea dispărută a unui timp trecut, și cu chipul acesta iată ce vom găsi :

	Prețuî actual al obiec. în lei și bani noi	Raportul cu prețuî făinei de grău
Făina de popușoiu, oca	0,15	$\frac{1}{3}$
Carnea de vacă . . . »	1,00	2
Sarea . . . . . »	0,20	$\frac{2}{5}$
Untul . . . . . »	4,00	8
Găina . . . . . »	1,50	3
Curca . . . . . »	5,00	10
Ouăle pentru 20 . . . »	1,00	2

Din această asemănare rezultă că toate obiectele de hrană erau mai efine de cît azi raportate la aceeași măsură, valoarea ocaî de făină de grău, afară de carnea care avea pe atunci ca și azi o valoare egală în raport cu aceia a făinei de grău, adecă de 2 ori acea valoare și aceasta se explică prin faptul că, carnea fiind căutată și în streinătate pe atunci, căci știm că se exportaū multe vite, se explică cum de era în destul de scumpă, dacă o comparăm cu untul, găinele, curcele, ouăle etc.¹⁾

Dacă din contra vom cerceta prețuî băcăniilor importate, atunci vedem îndată cum prețurile devin enorm de mari în asemănare cu cele actuale, raportate și acestea tot la aceeași măsură, oca de făină :

	Prețuî după condiî în lei și bani vechi	Raportul cu prețuî făinei de grău
Măslinile . . . . . oca	—,45	$6 \frac{1}{2}$
Orezul	—,42	6
Unt-de-lemn . . . . . »	1,—	17
Cafea . . . . »	1,70	27
Zahăr . . . . »	1,70	27

azi aceleași obiecte ar valora, față cu prețuî unei oca de făină de grău :

1) Revista pentru Istorie Arch. și Filologie, de Gr. G. Tocilescu.

	Prețul în lei și bani noui	Raportul cu prețul făinei de grâu
Măslinile . . . . . »	2,00	4
Orezul . . . . . »	0,75	1 ¹ / ₃
Unt-de-lemn . . . . . »	4,00	8
Cafea . . . . . »	5,50	11
Zahăr . . . . . »	1,50	3

Nicăieri nu poate reeși mai clar deosebirea nemăsurată între obiectele de hrană aduse din afară, de cât la zahăr, care pe atunci costa oca, cât 27 oca de făină și astăzi nu costă de cât prețul a trei, era deci de nouă ori mai scump. Aceiași scumpete mare se va putea observa și la obiectele industriale procurate tot de țările streine, întru cât industria din țară nu alcătuia un obiect de comerț, ci servia la mulțumirea trebuințelor casnice. Pentru valorile mai mari voi lua drept termin de comparație prețul unei chile de grâu, care pe la finele veacului trecut valora 6 lei.

	Prețul după condică în lei și bani vechi	Raportul la chila de grâu
O blană de samur . . .	500	83
O bucată pânză olandă	60	10
O oca de cofeturi . . .	6	1
O oca de praf de pușcă	5	1

Din acestea constatăm că o bucată de pânză de olandă costa cât 10 chile de grâu, pe când azi în mijlociul ar putea costa cât 3; oca de cofeturi era atât de scumpă ca și o chilă de grâu, de asemenea oca de praf de pușcă.

Tot în condicile Moldovene găsim detalii și asupra prețului cu care era plătită munca, care raportate tot la oca de făină, ne dau rezultatele de mai jos:

	Prețul muncii după condiții	Raport cu prețul făinei 7 bani vechea oca
Un salahor pe zi 20, 24 și 29 bani	28 bani	4
Un teslar	75	10
Un car	32	4 ¹ / ₂
Un pietrar	90	12

după prețurile de astăzi, ne ar da tabloul următor :

	Prețul muncii astăzi	Raport la prețul făinei 50 bani oca
Un salahor pe zi	2	4
Un teslar pe zi	4	8
Un car pe zi	2	4
Un pietrar pe zi	6	12

Prețul muncii este deci aproape același ca și astăzi. De și aceasta ne poate părea cam extraordinar, întru cât civilizația are de efect a urca prețul muncii obișnuite, totuși dacă voi lua în considerație rărima populației în acest timp și deci micimea concurenței în oferirea muncii, această împrejurare nu ne va părea afară din calea comună.

După cum se înțelege de la sine, obiectele importante trebuia să aibă un preț în raport mult mai mare de cât astăzi, fiind industria mai rară, concurența mai slabă și transportul mai anevoios.

Din aceste câte-va date prețioase păstrate de sămiile vistieriei Moldovei, putem încheia în mod neîndoios, că traiul simplu, oare-cum animalic al omului, era ușor și lesnicios, dară că el trebuia să dea cea mai mare parte din munca produsă de el, de îndată ce doria să-și ridice viața din hăugașul de toate di-lele.

Până acum am văzut toate cifrele aduse pentru a ne face cunoscut prețurile tuturor obiectelor de consumație în țările române, însemnate prin moneda

leului vechi. Leul ajunsese, de pe atunci, o unitate monetară numai închipuită, fără reprezentare reală, întocmai cum era și în timpurile din urmă înainte de introducerea noului sistem monetar, când se spunea că irmilicul umblă 14 lei sau galbenul 37 lei, fără ca să existe o monedă divisionară de valoarea unui leu.

Leul vechi valorează astăzi aproximativ a treia parte din leul nou sau francul, adică 33 bani noi. Dacă am crede că și pe timpurile de care ne ocupăm, secolul trecut, leul vechi avea aceeași valoare ca și azi, am face cea mai mare eroare și ne am afla cu totul în imposibilitate de a pătrunde în adevăratele valori indicate de acele timpuri.

Banul nu e de cât un măsurător al valorii, măsurător nu e vorbă, ce are o valoare intrinsecă, în cât odată cu funcțiunea lui de o măsură valoare el poate fi dat și în schimb pentru ea. Nu e mai puțin adevărat că moneda în sine nu are o valoare absolută, ci numai relativă, așa că aceasta se poate schimba după împrejurări și timpuri. Dacă moneda este un măsurător de minune al valorilor unui timp anume determinat, aceeași monedă dacă am lua o pentru două epoce deosebite, ea perde această însușire și trebuie ea însăși măsurată cu o altă unitate considerată ca denominator comun al valorilor timpului, spre a se putea pune în evidență schimbarea suferită în valoarea ei internă, așa că puterea de cumpărătură a monedei se schimbă cu timpul și este învederat că cu aceeași cantitate de argint sau de aur bătută în forma rotundă a monedei, se cumpărau alte câtimi de aceleași obiecte în timpul Romanilor, în veacul de mijloc, în epoca fanariotă și astăzi.

Și acest măsurător comun al valorii monedei, considerat ca element mai constant în valoarea lui, nu poate fi de cât aurul și argintul.

Am putea mai la urmă să luăm ori-ce lucru ca element de măsurare, așa prețul unui ceasornic, și raportând la el toate cele-alte obiecte ale vieții, să le putem judeca drept ieftine sau scumpe. Această întrebuintare însă a unui lucru rar dintr'o țară, ca element de măsurare al valorii, ar fi ceva greșit, căci nu fie-care individ știe ce este un ceasornic, nici își dă seamă de valoarea lui, decî primul lucru este că obiectul luat drept măsurător al valorii, să fie cunoscut bine și de toți, a cărui osteneală de producere să fie ușor apreciată de ori și cine. Astăzi în Geneva s'ar putea lua foarte bine prețul unui ceasornic ca măsurător al tuturilor valorilor; de asemenea în unele comitate engleze, costul unei măsurii de fier și cu mult mai nemerit chiar de cât prețul cerealelor care pentru populațiunea engleză sunt niște lucruri ce se cumpără și nu se produc, decî a căror ieftinătate sau scumpete relativă va fi măsurată după câștigul ce'l dă îndeletnicirea sa obicnuită.

În țările române însă, unde agricultura este și a fost în tot deauna munca de toate zilele a poporului, nu se putea găsi alt măsurător al valorilor unor timpuri ca acelea, de cât prețul grânelor, al făinei sau al cărnei; de oare-ce poporul producând asemenea lucruri, știe ce valoare trebuie să le dea, câtă muncă a pus pentru facerea sau producerea lor și decî poate prețui dacă e scump sau ieftin cea ce i să dă în schimb. Elementul statornic al măsurii valo-

rilor va fi deci *munca*, adică prețul lucrurilor produse de munca generală a unui popor.

Să lămurim însă pentru ce nu luăm ca normă prețul făinei de păpușoi, ci pe acela al grâului, al făinei de grâu și al cărnei.

Făina de popușoi, pentru timpurile de când datează sămile Moldovei — sfârșitul secolului trecut — ajunsesse pe atunci temelia hranei locuitorilor și anume a clasei productive, a țăranilor, însă cea ce trebuie să observăm, e că ei o produceau și tot ei o consumau, în cât cu chipul acesta, ea nu putea avea o valoare de schimb și apoi puținele cumpărături ce se făceau prin orașe pentru hrana clasei mai de jos, nu pot fi de loc luate în băgare de seamă.

Popușoiul nu se exporta de loc, nici măcar către Constantinopole, în cât prețul lui nefiind determinat de nici o piață de desfacere din interiorul țării, nici de una din afară, înțelegem cum acest preț trebuia să depindă cu totul de întâmplare, mai ales din cauza lipsei de concurență, cu totul neînsemnată.

Grâul, carnea și făina de grâu avea din potrivă chiar în țară o oare care valoare de schimb, prin faptul că fiind produse de câmp, erau consumate de orașe și deci ele singure pot alcătui alimentul de temelie al măsurării valorii în țările române.

În sămile Moldovei, dintre anii 1786—1796, prețul mijlociu al unei chile de grâu era de 6 lei, oca de făină de grâu costa 7 bani, iar oca de carne de vacă 15 bani, prin urmare cu o bucată de un galbăn de aur (6 lei) se putea cumpăra atunci o chilă de grâu, 100 oca de făină sau 48 ocale carne; pe când astăzi nu se mai poate cumpăra cu aceiași monedă de cât

chila de griu, care în mijlociul costă 4 galbeni, de asemenea nu poți plăti de cât 24 oca de făină sau 12 oca de carne. Prin urmare puterea de cumpărătură a galbănelui la finele veacului trecut era de 4 ori mai mare de cât astăzi, de oare-ce cu un galbăn puteai cumpăra pe atunci de 4 ori atâtea obiecte pe care le-am luat drept măsurător comun al valorilor unor timpuri deosebite.

Pentru a stabili valoarea adevărată a banilor de pe atunci, exprimate în monezi actuale, nu este destul a constata numai această putere mai mare de cumpărătură a galbănelui, ci mai trebuie ținut seamă și de o altă prefacere tot atât de însemnată și anume de raportul neconținut schimbător între aur și argint, adică între moneda de aur, galbănelul, și cea de argint, leul.

Pe vremea Brâncoveanului, galbenul, care avea curs mai obicnuit în țările române, anume unghiul său galbănel unguresc valora 1 și jumătate lei sau taleri¹⁾. Cu timpul însă grămădirea neconținută a argintului pe piețele monetare europene și mai târziu și în răsarit, aduse o scădere neîntreruptă a valorii leului în raport cu galbenul. Așa, pe timpul războiului din 1736—1739. Neculcea ne spune că galbenul ungu-

1) Leul a fost o monedă mult întrebuințată în țările noastre și totuși nu i se știe bine origina. C. D. Aricescu, referindu-se la scrierea unui contemporan al lui Carol al XII, zice că leul ar fi talerul olandez pe care este imprimat un leu. N. Bălcescu, în „Puterea armată a Românilor“, zice că leuscul e monedă ungurescă, de la care a rămas numirea de leu la piastru turcesc de 40 parale.

I. Brezoianu spune că leul valora 120 bănișori roșii (aspri de aramă) sau 40 parale, (aspri de argint).

N. Costin ne spune că existau 2 feluri de lei: lei bătuți, care erau monede reale și lei proști sau salei. Un leu bătut avea 4 salei.

Wolf, spune că un leu valorează un firin.

resc valora 4 lei și 10 parale ¹⁾; la 1775 el ajunse la 4 lei și 8 creițari; în 1786 valora 5 lei; în 1796 7 lei și sub regulamentul organic 31 și jumătate lei și mai târziu ceva 37 de lei ²⁾.

Această depreciare a banului de argint și adăugire a galbenilor din cauza rarității nu a scăpat de a fi observată de contemporani. Așa în o anafora din 1802 se îndreptățește urcarea birului țării și prin scăderea banilor de argint și adăogirea celor de aur «care scădere sau adăogire se socotește la alișveriș în prețul mărfurilor ce vin de peste hotar toate în această țară al treilea» adică o treime. Dionisie Eclesiarchul arată că la data când scrie el, 1815, banii s'ar fi suit la preț, așa «stambul 8 lei, misirul 7 lei, funducliul 11 lei și cei mai mici asemenea s'au ridicat la preț și de ce merge toate se sue din zi în zi, și până când nu se știe» ³⁾. Bine înțeles că o asemenea scădere a banilor față cu puterea lor de cumpărătură părea lumii contemporane ca o scumpire a obiectelor și de aceea Dionisie adăoga că „scumpetea se tot înalța cu mare preț din zi în zi la toate celea, mai vartos banii (adecă cei de aur) se ridica tot cu adaos». Tot în același sens și scrisoarea grecească de înștiințarea sosirei lui Alex. Moruzi către divanul Moldovei din 7 Noembrie 1802, vorbește de asemenea de a-

1) Melchisedec, Cronica Hușului pag. 81.

2) Pe timpul lui D. Cantemir un galben valora 200 aspri sau 2 lei și 20 parale (Scrisoarea Moldovei pag 217)

3) Românii au exercitat dreptul de a bate moneta din timpurile cele mai vechi până pe la 1716 sub fanarioți, când tulburările din aceste țări domnia urgisită a fanarioților, neglijența generală a orî cărui fel de exploatare au contribuit a face pe români să uite acel drept al lor, care cade în desuetudine. N. Idieru, pag. 69.

dăogirea cheltuelilor (din cauza scumpetei lucrurilor) provenite din stricarea monedelor de argint.

Moneda țărilor române suferea deci o îndoită depreciere din cauza înmulțirii ei, mai întâiu aurul el însuși se deprețuia față cu obiectele, apoi argintul care se producea în o cătime mult mare de cât aurul, se deprețuia el însuși față cu aurul, în cât pentru a pătrunde în adevărata valoare a banilor de atunci și a o exprima în moneda actuală, trebuie numai de cât să ținem seamă de această îndoită depreciere a instrumentului de schimb. Galbenul de azi nu mai poate cumpăra de cât $\frac{1}{4}$ de chilă de grâu și el coprinde 37 de lei, pe când galbenul pe atunci putea cumpăra o chilă de grâu întreagă și coprindea numai 6 lei. Moneta de atunci avea deci o putere de cumpărătură de 4 ori 6 adecă de 24 ori mai mare ca astăzi, cu alte cuvinte leul vechi de atunci valora cât 24 lei vechi de azi, adică cât 8 lei noi.

Dar pentru ca să nu spunem neadevărul căci în calcule de asemenea natură, greșeala se poate face cu multă ușurință, să reducem cu a treia parte acest rezultat și să considerăm că leul vechi de atunci răspundea la 16 lei vechi din timpurile noastre, sau peste 5 lei noi de astăzi. Așa că acum după ce am arătat care era adevărata valoare a banilor cu 100 de ani în urmă putem ajunge la conclusia că veniturile totale ale principatelor exprimate în moneda actuală pentru anul 1796 se urcau la aproape 30.000.000 de lei noi, din care mai bine de jumătate intrau în punga turcilor, iar restul slujia mai ales pentru a căpătui pe Domn. De aceea cu siguranță nu exagerează Zallony când spune, că fie-care domn

din țările române se ducea din domnie cu cel puțin 10.000.000 de franci, chiar în cazul când nu domnise de cât 2 ani ¹⁾).

Dacă luăm în considerație ca astă zi România cu o putere de producție cel puțin de 50 ori mai mare și nu are un budget de cât de 218 500 000 adică de 7 ori și ceva mai mare de cât în veacului trecut, atunci numai ne putem face o idee despre jaful și despoierea cărora erau supuse țărilor române din partea domnilor fanarioți.

Indelungatele veacuri de nedreptăți și suferinți pe care le petrecuse poporul român, ar fi trebuit ca de la o vreme să-i săcătuească puterile. să facă din el o turmă de urgisiți să-l reducă cel puțin la starea cea mizerabilă în care se aflau frații lui din Transilvania.

Faptul însă, că fie-care domn putea reînoi cu folos jafurile predecesorilor săi, că turcii puteau să impună pe întrecutele dări și angarări noi peste cele vechi, ne arată că poporul asupra căruia asemenea despoiere sistematică se punca în lucrare, era un popor ce avea de unde să răspundă greutăților cu care era apăsât; și într'adevăr, dacă cercetăm starea țăranului din punctul de vedere economic vom afla că sub o aparență de sărăcie exterioară era o bună stare materială care ne va pune în uimire. Așa n'avem de cât să ne reamintim cuprinsul anaforalei din anul 1805 dată de Alexandru Moruzi, prin care îndatora pe boeri a da țăranilor așezați pe moșiile lor, pământul necesar în proporțiunea vitelor pe care le posedă fie-care țăran

1) Ist. Românilor, A. D. Xenopol, Tom. X.

și nemulțumindu-se numai cu atât specifică anume cât pământ să se dea frunțașului cu 16 vite, mijlocașului cu 12 vite și codașului cu 6 vite. Iată fără îndoială o bogăție în vite, care astăzi nu se mai întâlnește la țăranul român și vitele formând atunci articolul de capetenie pentru exportul țării, înțelegem cum posesiunea unor vite atât de numeroase trebuia să aducă buna stare și îndrumare în casa țăranului.

Cu toate acestea, nicăieri în lume nu se întâlnea o populațiune în aparență mai lipsită de cele trebuitoare zilnicului trai de cât în Muntenia și Moldova.

Orașele erau cum erau, și potrivit cu timpul putem zice că câte-va dintr'ênsele erau relativ bine condiționate căci exista oare-cum un fel de poliție. Noaptea se află în diverse cartiere păzitori fixi, afară de aceia cari se preumblă pentru a întâmpina focul și a prinde hoții. Sunt telali publici care vestesc ca să se măture stradele, coșurile și cari publică ordinele și regulamentele noi. Noaptea fie-care e îndatorat să umble cu un felinar și cârciumile trebuiesc închise, oficialii abuzând de autoritatea lor, comit tot felul de încălcări și de așupriri sub pretext de a menține ordinea.

Satele erau însă într'o stare deplorabilă. Iată cum se exprimă Raicevicî, vorbind despre dânsele.

«Satele de la câmp sunt de comun foarte meschine și înfățișează un tablou de desolațiune și miserie. Casele care se pot numi cu drept cuvânt vizuini, sunt construite sub pământ din nuele unse cu lut, fără garduri, fără puțuri, fără grădini și care se chiamă bordeie. Din depărtare nu se poate vedea de cât fumul ce iese pe coșuri, iară de aproape numai

acoperișul care este prea puțin înălțat de la pământ și este format din martaci acoperiți cu pământ, astfel că iarba crește pe d'asupra. Locuitorii fug de drumurile mari și caută pentru așezarea satelor vre-o vale sau loc înfundat spre a nu fi vazuți de trecători și spre a se feri de predări și de vexațiuni, căci pe la drumurile mari umblau oamenii ocârmuirei cari puneau în lucrare o rașluire sistematică a tuturilor obiectelor de care aveau nevoie fără nici o despăgubire pentru acel, de la care le lua.

Agricultura se făcea de țăran numai strict atâta pe cât avea nevoie, știind bine că nici pe aceasta nu va fi stăpân, și că i-o va răpi ocârmuirea sa sateliții ei. Totuși, Cantemir impută țăranilor lenevia și trândăvia, iar nu teama înăscută odată cu apariția lor pe lume, spunând «că, ei se mulțumeau să adune în pivnițele lor numai cât socoteau că le era de ajuns până la pâinea cea nouă. Norocul lor era, că pământul fiind foarte roditor de și ara și semăna puțin, cu toate acestea făceau produse multe. În anii de lipsă, aceia cari nu aveau proviziuni, erau expuși să moară de foame și dacă aveau una sau două vaci, socoteau că le este de ajuns pentru familia lor».

Lejeune ne spune contrariul celor afirmate de Cantemir și care se apropie mai mult de adevăr, «că într'aceste țări, din contra, țăranul supărat în lucrările sale știind mai dinainte că produsul muncii sale va înavuți castele privilegiate, neputându-se bucura în pace de roadele ostenelelor sale, devine nepăsător pentru succesul lucrărilor lui, nu face nici o întreprindere fructuoasă, al căreia produs ar putea să-i fie disputat, și mulțumit cu un traiu cât se poate de

cumpătat, dobândit prin mii de desgusturi, zace în vechile deprinderi, se dă lenevirii și adesea beției, și dacă pământul strămoșilor săi departe de a se ameliora în mânele sale, nu se deteriorează, motivul este că după vechile obiceiuri, țăranul își face o lege de a transmite urmașilor săi moștenirea în starea în care a primit-o. Aceasta e soarta țăranului cultivator din aceste două roditoare provincii».

Acestea erau rezultatele domniei fanarioților, deci nu poporul român era născut trândav, ci împrejurările îl aruncase într'o ast-fel de lăncezime.

Toată bogăția țăranului, vitele lui, erau înfundate la vremea dărilor în creerii munților, în păduri și văgăune neumblate, pe unde numai, puteau scăpa de ghiara răpitorilor. Acestea toate se cunoșteau de ocârmuire, de aceia când nu găsea la casa omului avere îndestulătoare spre a împlini dajdia impusă, se tortura individul până ce declara unde-și avea ascunsă averea, adecă vitele lui.

Dar cu toate siluirile, schingiuirile și casnele oamenilor ordinei, țăranii tot isbuteau a scăpa din mânele lor cea mai bună parte din averea lor și apoi această avere de sine mișcătoare se reproducea așa de ușor, că de și distrusă într'un an prin execuția dărilor, ea se refăcea în curând pe grasele pășuni ce steteau la îndemâna tutulora. Tot de aceasta se explică și desțărările oamenilor din Muntenia și Moldova. Dacă ei fugeau, o făceau mai ales spre a-și pune averea, adecă vitele la adăpost, dacă nu ar fi avut ce perde, pentru ce ar fi fugit.

În secolul al XVIII-lea găsim numărul locuitorilor incomparabil de mic față cu întinderea și mănoșia

lor. În acel timp țările europene erau ele însăși departe de a avea o populație în desimea în care le găsim astăzi, totuși Muntenia și Moldova apăreau streinilor ce treceau prin ele, ca foarte sărace în populație. Așa Bauer observă că Muntenia și Moldova ar putea hrăni cu ușurință un număr de 5 sau 6 ori mai mare de locuitori.

Nu se poate stabili cu precizie numărul locuitorilor din cauza lipsei unei enumerări oficiale a populației principatelor. Din datele culese după isvoarele timpului se va putea determina cu o destulă aproximație la cât se urca această populație și se va vedea cât de mică era ea în raport cu cea ce este azi, de și chiar în timpurile actuale suntem departe de a fi ajuns la numărul acela pe care întinderea țărilor române l'ar putea cuprinde.

Carra socotește numărul total al contribuabililor țărilor române la 170.000 și anume 70 mii pentru Moldova și 100 mii pentru Muntenia, iar acela al locuitorilor evident prea scăzut la 500.000 pentru ambele țări române, căci este cunoscut că se pune în de comun pentru fie-care familie câte 5 suflete și apoi pe lângă contribuabili mai erau în epoca fanariotă și mulți scutiți de dajdie.

Raportul ambasadei rusești din 1793 dă Moldovei 250.000 de locuitori și Munteniei 500.000.

Raicevică crede că ambele țări române ar hrăni un milion de oameni.

Bauer care revine de mai multe ori asupra suferințelor și împruinării populației, ne spune că cu ocazia recensământului făcut de Constantin Mavrocordat cu prilejul prefacerii dărilor în anul 1745, puse să se constate nu-

mărul familiilor prin peceți, adică mici bilete tipărite, cu care ocazie s'ar fi împărțit 147.000 de peceți la contribuabili visteriei cea ce ridică numărul locuitorilor Munteniei împreună cu cei scutiți la aproape 800.000 oameni, de unde ar urma că pentru ambele țări populația ar fi atins cifra de 1.300.000 de oameni.

O evaluare mai precisă a ei se poate afla pe timpul ocupației germane cel puțin pentru cele 5 județe de peste Olt. Am văzut că numărul sufletelor din Oltenia după statisticele germane se urcă aproape la 200.000. Socotind cele alte 12 județe ale Munteniei mari la un număr mai îndoit de populație întru cât Oltenia a fost tot d'auna mai deasă în oameni de cât Muntenia mare, aflăm 600.000 de suflete ca număr al locuitorilor Munteni în timpul epocii fanariote și tot această cifră reiese ca mijlocie a datelor lăsate de deosebiți scriitori în cât putem să dăm toată crezarea ultimelor cifre ca ne fiind departe de adevăr. Moldova fiind mai puțin locuită va fi avut între 400—500.000 de oameni, în cât populațiunea totală a țărilor române se va fi urcat la un milion de oameni adică de 5 ori mai puțin de cât astăzi.

Sunt mai multe urme că populația țărilor române de când cu începutul jafurilor și regimului neomenos introdus odată cu a-tot puternicia turcilor scăzuse și se împuținase. Despre aceasta stau dovezi vii în mulțimea de sate ruinate prin zăsboaie și pustiiri și care nu se mai ridicară din cenușele lor. Tot Bauer ne spunne, că după primul recensământ se face un altul ceva mai târziu și se constată 350.000 de suflete ceea ce ne arată că populația se înjumătățise, apoi făcân-

du-se și altele în urmă s'aŭ găsit 35.000 familii sau 175.000 suflete, era natural ca poporațiunea să meargă descrescînd din cauza nenumăratelor stoarceri din partea turcilor, principilor și indigenilor cari avură ca rezultat distrugerea familiilor și reducerea populației care nu avea alt mijloc în fața tratărilor neomenoase, de cât să se desțäreze mereu, strămutându-se din Moldova peste Nistru în ținutul Chersonului, unde se află și astăzi o numeroasă mulțime de români, din Muntenia în Serbia și Bulgaria ale căror maluri dunărene sunt pline de ei.

Intre cauzele care împingeaŭ pe români la emigrare era și lipsa de statornicie în așezarea dărilor, așa Constantin Racoviță al Moldovei în 1756-1757, trimetând niște boeri la locuitorii fugiți spre a-i întreba de cauza pribegiei lor, «venind de la ei 3 preoți și 4 până la 5, din cei mai de ispravă oameni aŭ arătat că tot temeiul stricăciunei lor este din pricina vremelnicei nestări, adică neștiind și nefiind hotărât ce să dea bir pe an și de aceea s'aŭ strămutat și s'aŭ dus în alte țări streini». Deci și aceasta era pricina despulării principatelor pe care voi căuta să o pun și mai mult în evidență în a doua parte a subiectului ce tratez.

Așa dar pe o întindere imensă de pământ prevăzut cu toate bogățiile pe care natura putea să le răspândească asupra lui, trăia o populațiune rară care se îndeletnicea mai ales cu creșterea vitelor și a albinelor și și trăgea hrana ei mai mult din dărnicia naturală a solului de cât din însăși munca încordată a omului. Desfacerea productelor câștigate cu îndestulă ușurință pe mănosal pământ al țărilor române era îngreuiată prin regimul economic impus lor de puterea

stăpânitoare, în cât numai ce scăpa din ghiarele răpitorilor sau produsele de cari ei nu aveau nevoie, puteau fi preschimbate în bani în țările vecine.

Pentru trebuințele de atunci însă care erau prea mici în ceea ce privește consumațiunea lăuntrică și care sporiau numai prin jafurile turcilor, a domnilor și a acelor de sub ei, se vede că veniturile țărilor române erau îndestulătoare, ba chiar prisoselnice, de oare-ce cu toate prădăciunile, devorările, stoarcerile și jafurile cele mai crude, locuitorii erau în tot-d'auna în stare de a face față la orî-ce cereri noui.

Muntenia și Moldova ne ofer deci și în epoca fanarioților ca și în acea ce o precedase imediat, tabloul unor țări cu locuitori înstăriți peste care se năpusteau pe întrecutele bandele de hoți care sub numele turci, greci și domni se sileau pe întrecute-le să-i despoaie și să-i desbrace ¹).

Ast-fel țările române care cu sângele lor de martir, conservase de la Traian până la fanarioți, teritoriul, limba, naționalitatea, costumele și religia un secol întreg el devenise oia care dă și ciociului și strigoiului, laptele și lâna și carnea și seul. Bani strănși din sudoarea țăranului se duc în daruri pe la pași și vizir și pe când grecul se răsfăța în mă-tășuri și samurii în unturi și pilafuri, săteanul român doarme afară lângă un foc de trestie sau chiar fără foc pe pământul gol sau acoperit cu zăpadă, având o peatră pentru răzimat capul și cerul drept învâliș, singura lui mobilă e o scoartă ruptă, iar mămăliga singura lui hrană și totuși în fața unei

---

1) C. D. Aricescu. Ist. Revoluției române 1821.

asemenea situațiunii româniî aveaû o răbdare fără marginî pentru suferințele ce nu le puteaû înlătura, o veselie statornică în sărăcie și însușiri casnice care aduc mulțumiri în această sărăcie ¹⁾).

Iată cum era țara și ocărmuirea acelor timpuri. Dacă însă ocărmuirea se muncia cu gândul cum să jăfuiască mai bine pe ocărmuiți ei, bine înțeles că nu-î rămânea nici timpul, nici mijloacele de a se îngriji de buna stare materială a poporului. În întreaga întindere a țarei nu se afla un pod sistematic și numai unde era peste puțință de a trece apele prin vad, se mai întâlnea câte un pod umblător. Drumurile erau așa cum le croise nevoile primitive, în orașe chiar, precum Iașiî de care oamenii tot trebuiaû să se îngrijească ca de capitalele lor, stradele principale erau acoperite cu niște bârne în curmeziș care le dădeaû chipul unor poduri. Când ploua mult, bârnile se desprindeaû și pluteaû pe noroi ca pe o gărlă de lavă. Sub aceste bârne se adunaû toate murdăriile și toate infecțiunile, adese-orî animale moarte putrezeaû sub ele. Înțelege orî cine cum în asemenea condițiuni igienice boalele molipsitoare trebuiaû să se întindă în largul lor și o descriere a ciumei, făcută de un martor ocular va putea să pue mai mult în evidență această expunere a stărei economice. ²⁾).

«Ciuma se lățise în Iași, casele erau închise, în ogrăzi numai ardeaû movile de gunoiû aprinse pentru afumarea tuturilor lucrurilor ce se introduceaû. Pe stradă, fie-care căuta să se ferească de cel-l'alt, adese-orî

1) Comitele d'Hauterive Memoriû adresat academieî române despre starea Moldoveî în 1787.

2) Istoria Românilor, A. D. Xenopol Tom X.

în chip foarte comic, spre a înlătura atingerile și pe figuri se vedea expresiunea abaterei, a grijei și a fricei. Numai de departe vorbeau cunoscuții unii cu alții comunicându-și vești despre ciumă și îngrozindu-se mutual cu o secretă plăcere internă, exagerând înadins lucrurile. Foarte plăcută era singurata pe stratele cele de obicei așa de frecventate. Ceia ce producea întipărirea cea mai respingătoare, erau carăle de obicei înjugate cu boi, care duceau morții său pe cei presupuși molipsiți către mănăstirea Hlincea. Din partea superioară a orașului aceste transporturi trebuiau să treacă pe ulița mare. Un arnăut călăria înainte și nu trebuia să strige de două ori ca oamenii să se ferească. Seriositatea cărăușilor care se apucau pentru bani de o daraveră așa de primejdioasă care mai tot-d'auna erau beți, flamurale roșii și negre ce fălăiau, roșeața cea închisă și arzândă a bolnavilor, expresia cea extra-ordinară și groaza din fața celor molipsiți, și lacrimile tăcute ale celor ce întovărășau pe morți său pe cei ce trebuiau să moară, pe lângă care adesea cânele mergea în tăcere, toate acestea sunt lucruri ce nu sunt făcute pentru a inspira veselie».

În asemenea condițiuni de existență cum putea fi mai bună situația țaranului de cât așa cum am arătat-o.

STAREA FINACIARA

La începutul constituirei principatelor tot pământul neocupat era moșie domnească, lucrul se vede clar din zicerile cronicarilor din legendele timpului și din felurite fragmente rămase de pe atunci. Neagoe Basarab domnul Munteniei (1512—1521) se exprima ast-fel în învățăturile ce da fiului său: «Iar venitul tău, ce'ți va veni din toată țara ta, acela să fie tot în mânele tale. Să nu cum-va să'l dai și să'l împarți pe boerii tăi, sau pe rudele tale, sau pe niscai slugi de ale tale, ce'ți vor fi făcut niscare slujbe, ci să fie tot cu seamă în mânele tale.»

«Dă cui vei vrea să dai cu mâna ta, ca să știe și să mulțumească că tu ești domn»¹⁾.

Și nici nu putea fi alt-fel, dacă toată țara era moșia Domnului, dacă boerii și ostașii pentru slujbele lor, se resplăteau cu sate orî cu părți din această moșie, era natural ca tot venitul să fie în mânele stăpânitorului acelei moșii a Domnului, și decî și cheltuelile făcute pentru țară. Era dar o singură casă de venituri și cheltueli, o singură visterie, și a Domnului și a țarei. Dar unul din cele mai mari rele care s'a ivit de timpuriu în aceste țări, a fost castele și privile-

1) Citat de d-l I. C. Codrescu, în studiul «Budgetul la Români» publicat în Revista Nouă, an. II No. 6.

giile acordate lor. Nu puteau și nici nu era timpul să înțeleagă străbunii noștri că tot din același sânge și din aceleași oase e făcut țăranul, ca și boierul, ca și vlădica, că toți sunt locuitorii ai țării, că toți sunt datori să ia parte fie-care după puterea lui la ridicarea nevoilor patriei.

S'a crezut că țăraniii trebuie să fie obligați a plăti toate dările, de și aveau cele mai puține bogății și cele mai puține drepturi. S'a crezut că boierii și călugării cei bogați, tocmai pentru că erau plini de bani, să fie scutiți de dare. Și pe lângă aceasta se adăuga acordarea a felurite privilegii cari de cari mai dăunătoare fiseau.

Iată dar castele : de o parte țăraniii împovărați cu dări, de altă parte casta boierească, bogată și aptă de a se corupe din ce în ce mai mult, care nu plătea nimic și care se înmulțea continuu. Să adăugim la aceasta că țăraniii prea împovărați, emigrau cu mulțimea, orî : cei cari nu emigrau se puneau sub protecția privilegiilor boierești ca să scape de biruri și de angarale. De aici urmează o împușinare continuă a contribuabililor și prin urmare a veniturilor, care se poate observa în toate semile vechi.

Acum după ce am arătat în foarte puține cuvinte starea anterioară sec. al XVIII, să intru în a doua parte a subiectului tezei mele, punându-ne întrebarea, ce fac Domniii trimiși de Poartă, ce fac Fanarioții ?

Fie-care domn care venia în țară încărcat de datorii și doritor nu numai de a se plăti de ele, dar încă de a mai aduna bani spre a se pregăti la o nouă cumpărare când ar fi mazilit, trebuia vrând ne-vrând să jefuiască țara.

Se impunea birurile cele mai grele și toate împreună: dijmă, goștină, desetină, oeritul, văcăritul, prisăcăritul, vadrărit, vinăriciū, pogonorit, fumărit și câte altele nenumărate, afară de darea cea mare a sferturilor care apăsa numai asupra țăranilor și care după cum vom vedea fusese introduse de Mavrocordat în îndoitul scop de a desființa toate dările cele-l'alte și de a arunca plata contribuțiilor numai pe spațele clasei muncitoare. Țăranii ne mai putând plăti sumele enorme ce li se cerea pe vitele lor și cari se urcau une-orî la valoarea lor însăși, le ucidea când nu mai putea să le ascundă, spre a nu fi nevoiți să răspundă darea; de asemenea pentru a se mântui de fumărit, dărama oamenii hornurile, unii chiar casele și se adăposteau iar prin păduri ca în vremile preistorice.

Dar domniî erau foarte meșteri în arta despoierei, ei impunea contribuțiile cele mai grele tocmai în momentele când omul era mai legat de pămîntul ce-l muncise, cât-va timp înaintea strângerei recoltei. De îndată ce darea era scrisă, o droaie de greci cu pungile pline cu bani, călătorind din sat în sat și cumpărând de la oameni recolta încă pe picioare pe prețuri de nimic, din care însă numai o fărâmă intra în mâna vînzătorului, iar cea mai mare parte în cea a dabilarului ce însoțea pe cumpărători. Dacă vre-unui țăran îi pierise recolta, grecul îndurător se oferea totuși a plăti pentru el perceptorului suma dajdei ce trebuia răspunsă, legând pe țăran a-î înapoia banii din recolta anului viitor «ast-fel, că în puțini ani țăranul se găsea în cazul de a munci și asuda toată viața sa pentru alții putând abia a-și procura o păcătoasă hrană».

Urmarea decî a sistemului pus în lucrare de Turci asupra domniilor țărilor române, era desbrăcarea pe întrecutele a locuitorilor, întâiu de Domn pentru el și pentru Turci apoi de dregătorii lui și în sfârșit de toată acea mulțime de greci, ce se lipia ca praful de tălpile lui când pleca către una din îmbelșugatele grădini române. Când trebuie să ne mai amintim că nici o chitanță nu constata darea încasată, în cât totul depindea de voia dabilarului de a apuca de câte-orî îi plăcea pe un om pentru plata dărilor; că adese-orî ceea-ce nu se găsea la un datornic se lua de la cel întâi pe care punea mîna, și mai ales chinurile și schingiuirile ce se puneau în lucrare pentru a face pe oameni să dea bani.

Fără îndoială că în timpul domniei Fanarioților se întîlnesc și câți-va domni, cari nu avură în vedere interesul personal, ci se ocupară și de interesele norodului. Ast-fel pot cita domnia celui întâi fanariot care ducă fusese aspru și crud în unele împrejurări, aceasta se întîmpla numai atunci când avea de apărut interesele împărăției contra boerimei, de alt-fel duce o purtare corectă, nelacomă, prevăzătoare; de asemenea pot să ne servească ca modele de buni administratori Alexandru Ipsilant în Muntenia, C. Moruzi și Sc. Calimah în Moldova, apoi C. Mavrocordat cel puțin în privirea scopurilor, dacă nu a rezultatelor precum și iubitorul de îmbunătățiri Grigore Al. Ghica.

Alătura cu acești câți-va domni mai neinteresăți și cu scopuri bune, marea mulțime este însă precum am văzut-o lacomă și jefuitoare ceea ce era cu atât mai firesc cu cât în omenire în general naturele rele

covârșesc pe cele bune și mai ales în un timp și un mediu atât de favorabil dezvoltării patimelor egoiste.

Dar chiar dacă toți fanarioții ar fi fost însuflețiți de nobile gânduri, încă sistemul în care erau prinși, îi silea să apuce pe căi reprobate poate de intima lor natură. Sistemul era mai rău de cât persoanele și dacă Turcii nu ar fi strâns de gât pe domni, cei mai mulți din ei nu ar fi gătit pe popor.

Am văzut că întreaga țintă a turcilor față cu țările române, rămâne și în epoca fanariotă ceea ce fusese înainte, și anume stoarcerea lor bănească și că domnitorii fanarioți uneltele turcilor întru îndeplinirea acestei ținte nu puteau chiar dacă ar fi voit să urmeze altă cale, dar încă ei înșiși fiind împinși de nevoile lor bănești a adăugi jafurile lor la acelea ale stăpânilor ce-i trimeteau.

Dacă cercetarea stărei economice a dovedit aceasta în mod temeinic, aceea a stărei financiare va adăugi puterea lămuritoare a cifrelor la expunerea miseriilor acelui timp.

Toți banii țării intrau în pungile turcilor, dările cresceau, presenturile se înmulțeau și când Poarta avea război, țările române trebuiau să o ajute cu produse și să le cumpere dacă nu erau de ajuns; când armata turcilor trecea prin principate, trebuia să o întreție, când vre-o slugă sau vre un funcționar al Porței venea pe la noi, trebuia să i se facă primire princiară și să-l încarce de plocoane pe el și pe toți ai lui. Și acestea toate din vistieria țării. Domnul nu da nimic, sau dacă da, da cu împrumut, ce 'i se restituia numai de cât din primele venituri ale vistieriei, dar aceste venituri mergeau scăzând continuu din

causa emigrării țăranilor și din cauza privilegiilor boerești și călugărești.

Care erau aceste privilegii boerești și călugărești atât de dăunătoare fiscului?

Sătenii plătind bir la vistierie erau împruținați nu numai prin emigrare ca să scape de podvezi, dar și prin abuzurile așezămintelor existente: scutelnicii și poslujnicii. Scutelnicii avură o origină bună, domnitorii pentru împoporarea țărilor române pustiite, dădeau prin hrisoave și ca răsplătire pentru serviciul dreptul de a face «slobozi» sate de locuitori aduși de peste hotare de ori-ce neam ar fi fost, cari erau scutiți de dări către vistierie pentru un timp oare-care, pentru a le înlesni așezarea. Ei lucrau ori plăteau ceva proprietarului moșiei unde se așezau, mai târziu ei nu se mai aduseră de peste hotar, abuzul își făcu loc și ispravnicii cari erau însărcinați cu constatarea locuitorilor aduși de peste hotar, închideau ochii și erau constituiți scutelnici chiar locuitorii pământeni în paguba vistieriei.

Poslujnicii erau oameni aduși de peste hotar în slujba mănăstirilor, apoi domnitorii întinseră favoarea și la boerime, iar mai apoi ei erau luați din locuitorii țării, plăteau ceva bani stăpânilor lor și erau scutiți de toate dările și angaralele către vistierie; găseau cu cale să se facă poslujnici și locuitori fruntași.

Un alt abus care împruțina birnicii vistieriei; îl făcea Mitropolitul și Episcopul, ei primeau pe fie-care an de la preoții și diaconii de mir o dare numită *ploconul vlădică*, cu cât erau mai mulți diaconi și preoți cu atât sporia și suma de încasat ca plocon, de aci hirotoniri peste trebuințele reale ale cultului, în cât

pe la finele sec. al XVIII-lea ajunsese că în Olt și Teleorman se găseau sate de popi fără ca unul să știe carte, apoi preotul își scutea de dări fiii chiar și pe ginere, deci în schimbul unei sume de bani bietul om se vedea metamorfozat în preot și scăpat de o sumedenie de dări.

O altă categorie de scutiți erau mazili și neamurile descendenți din boeri și foști slujbași ai țarei, cari nu plătiau oarecare dări ca dijmăritul, vinăriciul etc; mai târziu însă și unii țărani capătă hrisoave de recunoaștere a unei mazilii ori ca neamuri. Ce nu poate face banul în o țară coruptă? apoi erau postelnicii, adică toți câți nu puteau deveni poslujnici, scutelnici, preoții căutați a deveni postelnici, țara redusă ast-fel, domnia făcea recurs la dări de tot felul.

Dările se așeza de Domn când îi plăcea și cât îi plăcea, nici o dată în aceste țări contribuțiunile nu erau proporțional fixate cu veniturile locuitorilor, nici nu se pune birul pe fie-care locuitor, era foarte greu de făcut un recensământ al locuitorilor și pentru aceasta birurile se așeza pe sate și pe târguri după puțința lor.

Cronicarii și scriitorii sunt plini de exemple, prin care ne arată că Domni aruncau pentru trebuințele lor biruri pe țară, fără a se interesa să vadă, dacă locuitorii consimt ori pot plăti.

Ei nu se consulta de cât cu două, trei favoriți ai lor, și când vedea că poporul nu mai putea suferi și că începe să murmure și să se miște, când era în stare să se mai miște, ca să scape de răspundere și de primejdie, denunțau poporul pe foștii lor favoriți, cari adese-ori cădea victimele mulțimei furioase.

Impositele mai ales cele directe se strângeau cu anevoință, țara fiind constrânsă de lipsa de bani, se arunca asupra populațiunei o mulțime de impozite indirecte ca : dijmăritul, gardăraritul, vinăriciul, oeritul, vama de orașe, care toate se dedeau în întreprindere anuală cu contracte sau ponturi, în care se arătau condițiunile perceperei.

Intreprinzătorii erau greci hametisiți veniți cu domnul și cari cumpărau aceste venituri la licitație.

Contractele erau numai de formă, căci perceperea se făcea tot în mod abusiv, destul să fie înțeles cu administratorii județelor, cărora le făcea o bună parte din banii percepuți în mod abusiv. Marele Vistier, zice memoriul grecesc prezentat academieii române de d-nu N. Crețulescu, scrie de toate aceste abuzuri, dar având și el partea lui la ele, tace și nu le bagă în seamă; dacă se întâmplă să ajungă la urechia Domnului și voidnd să cerceteze lucrurile de aproape, Vistiernicul e cel întâiu care face lucrul mușama, dacă Domnitorul trimite vre-un testergiu în județe spre cercetare, oamenii vistiernicului se înțeleg lesne cu el și atunci trimisul Domnului se întoarce aducând informațiunea că pâra e mincinoasă și că n'a găsit nici un abus, nici o nedreptate. Dacă vre-un locuitor vine la București cu jalbă, ea nu ajunge până la Domn, căci Vistiernicul e înțeles cu logofătul Divanului, care cetește jalbele la Domn, și apoi Domuul le trimite tot la Vistier, acesta poruncește ca să se dea la mâna jeluitorului cartea vistieriei către ispravnic, poruncind să-i facă dreptate în termini foarte mângâioși pentru jeluitori; ajuns la ispravnic, acesta drept satisfacție îi aplică un număr de lovituri de falangă și îl închide.

«Gândească-se vor dar, fie-cine, ce sufer sârmanii săraci în țara românească.»

Ispravnicii cari aŭ plătit bani pentru slujba lor, țin să și i scoată cu mare camătă și pentru aceasta recurg la tot felul de abuzuri, scutesc pe comptul lor de dări către visterie un număr de locuitori pe fie care an. Cu taxildarii se înțeleg și împart jafurile, cu boerii de asemenea, nu mai puțin și cu scutelnicii și poslujnicii și convin între ei în privința zilelor de clacă, așa în loc de 12 zile de clacă pe an, țăranii muncesc fără nici o socoteală. Dijma țăranilor clăcași o plătesc orî o daŭ în natură îndoit și în treit, și n'au cui să reclame contra acestor nedreptăți, măr-ginindu-se a emigra din sat în sat până ce treceau peste hotare.

Acești ispravnici mai aveaŭ și ei dreptul de a numi direct pe zapcii de ocoale sau plăși, aceștia plăteau avaieturi ispravnicului și deci trebuiau să se despă-gubească după spinarea administrațiilor. omnitorii se mulțumeau ca zapcii să strângă la vreme dările din plasă, în contra abuzului zapciilor, cui să se jăluiască nenorocitul locuitor, când miniștrii și toți impiegații furaŭ prin toate mijloacele ¹⁾. Pe lângă toate aceste nenorociri se mai adăuga și hoția care era o adevă-rată instituție de Stat. Hoții erau înțeleși cu isprav-nicii și cu zapcii și le daŭ drumul pe bani, de aceia pentru buna orînduială în plăși și paza de hoți, să înființară așa zișii polcovnici și căpitanii care plăteau

1) Cităm proverbul cunoscut Bellu (Vistiernicul II) belesce.
Golea („ I) golesce
Chiriac (postelnicul) pecetluește.
Caragea Kałâ! Kałâ! bine, bine.

avaieturi pentru polcovnicie și la rîndul lor căutaă să se despăgubească de la județeni.

Polcovnicii aă sub dînșii slujitori scutiți de dări, o o altă sorginte de abus, cacă ei scutesc de dări locuitorii cari nu fac funcțiunea de slujitori ci staă pe la casele lor devenind contribuabili direcți ai polcovnicilor. Abuzul cu slujitorii îl fac și ispravnicii. Nu este ispravnic de județ care să nu scutească sub numele de slujitori cîte 30—40 de dajnici în profitul pungei lor. Singura clasă care e scutită de abuzuri din toată țara, este aceia a breslelor sau iznafirilor, care grație organizațiunei sale, dările sunt percepute de către un slujbaș al breslei, iar nu de taxildari ori agenți ai fiscului, breasla plătea darea prin cislă, adecă proporțional cu averea și câștigul fie-căruia.

Când dările nu se daă în întreprindere, ele erau strânse prin comisari și slujitori anumiți cari se ziceaă și dabilari. La început nu umblaă numai aceștia singuri, ci erau adesea însoțiți și de turci, cari comiteaă tot felul de necuviinți, când nu se găsiaă bani de ajuns, luaă și vite și când un om nu avea vite, lua de la altul pentru el ¹⁾, mai târziu turci aă fost înălăturați ; în județe banii se strângeaă de multe ori sub privegherea ispravnicilor iar în orașe de pâr-călabi ²⁾.

Administrarea superioară a veniturilor era în mânele Domnului. El putea să dispună nu numai de cele ce formaă lista civilă, dar și de veniturile țării. Avem numeroase exemple pentru aceasta, între care pot

1) Gr. Urăche Letopisețe

2) M. Corra Inst. României și Mold. pag 248

fi citate acel cu Despot Vodă, care la nunta sa, a cheltuit o mare parte din bani Visteriei, acel al lui Duca Vodă care de multă lăcomie ce avea era și vistiernic și neguțitor și vameș; sub Domn și mai mare peste finanțele țării era Marele Vistiernic șeful cancelariei socotelilor veniturilor și banilor publici. La început avea 4 parale la leu, prin reforma lui C. Mavrocordat leafa lui se hotărâ la 6.000 lei pe an ¹⁾ Marele vistiernic făcea parte din prima clasă a boierilor, rangul său ar fi echivalent astăzi cu acela al Ministrului de Finanțe și împreună cu marele Ban, Marele Vornic, al țării de sus, Marele Vornic al țării de jos, Marele Logofăt, Marele Spătariu și Marele Postelnic, formau Consiliul de Miniștri sau sfatul Domnului, cari deliberau în privința înaltelor afaceri de Stat, având în același timp și jurisdicțiune aparentă numai asupra financelor; aparentă, căci Domnul nu ținea cont de părerea celor șapte boeri. Ei puteau să intre în visterie, să se sfătuiască asupra afacerilor bănești, ori asupra vre unei noi pretențiuni de bani a turcilor și rezultatul deliberării lor 'l supunea cunoștinței Domnului prin Marele Vistiernic, Domnul avea deplină putere a'l primi ori a'l respinge.

Controlul asupra financelor îl execută în prima linie Domnul și Marele Visternic împreună cu cei șase boeri ai sfatului.

Divanul apoi executa și el o urmă de control dar numai de formă, căci cu modul acesta Domnul făcea pe membrii Divanului să iscălească condica de socoteli și ast-fel le oprea calea de a mai da jalbe la Constantinopol că țara e împovărată ¹⁾

1) Lejeune „Voyage en Moldavie et en Valachie.“

Pentru a schița mai în detaliu finanțele principa-
telor vom lua ca basă țara Moldovei, despre care
posedăm cunoștințe mai amănunțite prin aflarea câtor-va
condici ale vistieriei de veniturile și cheltuelile țarei,
îndeplinind apoi expunerea și cu științele ce ne au
rămas de la scriitorii timpului asupra Munteniei.

Toate condicile vistieriei Moldovei sunt scrise în
limba română curată și fără greșeli, de unde se vede
că țitorul lor a fost român, însă lângă fie-care total
se vede o însemnare în limba greacă, care reproduce
în cuvinte suma arătată în cifre și care provine de
sigur de la domnul grec ce cârmuia țara. Condicile
nu sunt de loc șnuruite, nici filele lor numerotate, o
asemenea măsură era păstrată pentru timpuri mai iscu-
site în meșteșugul falșificării.

Despre un budget și despre o contabilitate sis-
tematică nici nu putea fi vorbă. Budgetul este o
însemnare mai dinainte a tuturor veniturilor unui stat
pe timp de un an și cheltuelilor ce sunt de făcut în
limitele acelor venituri¹⁾ la asemenea prevederi nu
s'au gândit nici odată domniî fanarioți.

Când birurile se puneau în cursul anului după pla-
cul Domnului și când cheltuelile se făceau pe neaș-
teptate după voia și cerința turcilor, mai încape vorbă
de stabilirea unui budget? Drept vorbind apoi, bud-
getul este mai mult opera societăței contimporane,
secolele trecute nu l-au cunoscut, deci comptabilita-
tea era cu totul simplă. La început se arăta venitu-
rile și anume de unde ele provin, apoi după ce se
încheia suma lor se trecea la cheltueli, arătându-le

1) I. C. Codrescu, Op. cit.

până în cele mai mici amănunțimi, fără a le așeza pe categorie, și nu cu scopul de a fi supuse unui control serios ci numai ca să vadă Domnul cât și cum s'a cheltuit..

Pentru a arăta mai bine modul cum se treceau cheltuelile transcriem mai jos una din listele pe care Capuchihaile le trimiteau Domnilor spre justificarea cheltuelilor făcute :

Lei	B.								
3773	107	Cheltuiala facerei galionului ¹⁾ în luna lui Septembrie, adică de la 5 a lui Octombrie și până la 31 după invoiala iscălită de Andoni și Niculi calfa, însă :							
2797	48	Plata ghizdificurilor, ²⁾ a marangojilor, bustungiilor, i toporașii, i alții însă :							
Lei	B.	gizd.							
1248	105	1588	Marangojii						
313	90	319	Bustungii						
240		480	Bischigii						
248	60	249	Calafagii						
25	"	40	Teslarii						
2076	15	2676							
401	48		Emilicul acestora câte 18 bani						
99	80	299	boltagii câte 40 bani						
220	24	1016	Salahorii; însă :						
Lei	B.	gizd.							
176	»	880	câte 34 bani						
44	24	130	» 39 bani						
3773	107	2797	48	2797	48	3991	220	24	1016

Coloana cea d'întâiu în stânga coprinde din sumele totale cheltuite pe ceva, în o a doua coloană se arată mai cu de a mărunțului felul cheltuelei și dacă această specificare are nevoie de o mai deplină lă-

1) Un fel de luntre.

2) Zile de lucru.

murire, se adaug colone în dreapta celei a doua până la terminarea complectă a felului cheltuelii

Un lucru caracteristic ale acestor condici e marea mulțime de cuvinte turcești, ceea ce ne dovedește, că înrâurirea turcească e mai veche ca cea grecească.

Terminologia condicilor e turcească, răfuiala daturilor și a luaturilor mai că am putea spune că este modernă prin talentul foarte vădit de echilibrare pe care'l arată. Mai toate cheltuelile acoper veniturile până la para, și numai de două ori întâlnim câte un prisos rămas în casa statului. Pentru onoarea însă a Domnilor Fanarioți, nici o samă nu înfățișează vre-un prisos de cheltueli, cu toate șiragurile nesfârșite de sume ce se înfunda în pungile turcilor. Ce e drept limbei de atunci cuvintul deficit îi era necunoscut întru cât pungile contribuabililor erau tot-d'auna la dispoziția ocărmuirei și la amenințarea unei lipse se scotea o nouă contribuție.

Veniturile țarilor române erau de 4 categori: 1) veniturile țarei, 2) veniturile Domnului, 3) veniturile Doamnei și 4) Casa răsurilor pentru plata lefilor, dragătoriilor și a pensiilor.

Veniturile țarei. Sistemul dărilor pe atunci era după cum am văzut, lăsat la bunul plac al Domnitorului, care orânduia dăjdiile după nevoie adese-ori după bunul său plac. De și câți-va Domni fanarioți înțelegând cât de pierzător de averi și de gospodării trebuia să fie un asemenea sistem, se încercase a-l înlocui cu o determinare de mai înainte hotărâtă a dărilor de plătit, însuși autorii acestor înoiri trebuiră să se lepede de ele, față cu nevoile neapărate de bani în cari îi punea lacomia turcească, precum am văzut-o bună-

oară sub domnia lui C. Mavrocordat. Cu încetul tot înmulțindu-se sferturile în Muntenia și Moldova fără a se scădea însă nartul sumelor împlinite, ba une-orî chiar adăogându-se în chip simțitor, se ajunge în Muntenia la 12 sferturi pe an, iar în Moldova la 7 sferturi plus niște alte dări, cari sub alte denumiri îmbrăcău într'o singură dată de 5 și chiar de 10 orî cifra unui sfert.

Condicile vistieriei Moldovene ne arată că aceste sferturi se socoteau ast-fel: la Noembrie sfertul întâiu; al douilea la Aprilie; al treilea la Mai; al patrulea la Iunie; al cincilea la Iulie; al șaselea la Septembrie; al șeptelea la Octombrie. Lunile August, Decembrie, Ianuarie, Februarie, și Martie, par deci a fi scutite de sferturi, dar banii se luaă și încă cu grămada, îmbrăcându-se darea un cu alt nume.

În August se scotea ajutorința de vară, dare cu mult mai însemnată de cât aceea a sfertului, de oarece pe când sfertul umbla între 35—50.000 de lei pentru toate ținuturile Moldovei, ajutorința de vară se urcă la 200—300.000 lei.

Cât despre cele patru luni de iarnă ele erau întrebuințate pentru a jupuia pe popor în chipul cel mai crunt, luându-i-se de odată sub numele de ajutorință de iarnă, valoarea a zece sferturi de la 400—500.000 de lei. În anul 1798 neajungându-se nici sferturile nici ajutorința a acoperi nevoile țării, se mai ridică în luna lui Maiu pe lângă sfertul obicinuit o dare numită ajutor în sumă de 163.000 lei.

Aceste dări ale sferturilor, ajutorinței, ajutorului și cum le mai numesc se impuneau de vistierie în sume pe de a întregul asupra satelor, lăsând apoi pe lo-

cuitoarei să-și sub-împartă ei sumele de plătit, după starea fie-căruia adică să se cisluiască între ei.

O asemenea dare directă trebuie să știm, că era luată numai de la țărani și că boerii erau scutiți de răspunderea ei. A doua dare directă era aceea a maziștilor și ruptașilor.

Maziștii după cum am văzut erau coborâtorii acelor boeri, cari rămăsese fără slujbe, ei erau supuși la o dare directă, care însă nu era cisluită ci impusă fie-căruia pe cap în chip personal. Ruptașii sau ruptele vistieriei, erau oameni streini cari așezându-se în țară făceau tocmeală (ruptoare de unde numele de ruptași) pentru cătimea dărilor ce trebuiau să răspundă vistieriei. Darea ambelor acestor clase de birnici se răspundea în șase sferturi în loc de șapte, fiind supuși pe lângă ele și la ajutorința de vară și de iarnă.

A treia clasă de contribuabili supuși dărei directe de asemenea după sume fixate individual, erau neguțătorii, cari răspundea sumele cu care erau încărcăți în două termine: unul la Sf-tul Gheorghe și altul la Sf-tul Dumitru.

Pentru ași putea face cine-va o idee de veniturile țării din acele timpuri, extrag din condica de socoteli a Moldovei din anul 1796 o pagină dată de d. A. D. Xenopol în «Revista pentru Istorie, Archeologie și Filologie» a d-lui Gr. G. Tocilescu.

Veniturile țării Moldovei erau următoarele :

	Lei	Bani
Sfertul al douilea, Aprilie 1796	21.995,	31
Mazilii și ruptașii, darea întâia	3.369,	81
Neguțătorii, sfântul Gheorghe	8.591.	—
Sfertul al treilea, Maii	41.907,	97
Mazilii și ruptașii, darea a doua	3.353,	77
Sfertul al patrulea, Iunie	42.004,	17
» » cincilea, Iulie	38.388,	86
Mazilii și ruptașii, darea a treia	3.344,	22
Ajutorința de vară, August	289.723,	74
Mazilii și ruptașii la ajutorința de vară	8.356,	60
Sfertul al șaselea, Septembrie	42.654,	12
Mazilii și ruptașii darea a patra	3.345,	110
Sfertul al șaptelea, Octombrie	42.779,	06
Mazilii și ruptașii darea a cincea	3.350,	103
Neguțătorii, Sf-tul Dumitru	11.807,	50
Sfertul întâiu, Noembrie 1797	32.223,	16
Mazilii și ruptașii, darea a șasea	3.345,	103
Ajutorința de iarnă, Decembrie	504.003,	60
Mazilii și ruptașii la ajutorința de iarnă	16.171,	118
	<u>Total</u>	<u>1.150.656, 23</u>

Din această sumă se scad banii scutelnicilor, adică a acelor săteni birnici care nu plăteau darea către stat, de și erau trecuți în catastișele vistieriei, ci răspundeau darea către boeri fiind scutiți (de unde și numele lor) de darea la ocârmuire, înnoire făcută de C. Mavrocordat când cu încercarea lui de a desrobi pe țărani. Scăzându-se suma scutelnicilor care se urca pentru anul 1796 la 226,759 lei 91 bani, rămâne pentru cheltuiala țarei 992.897 lei 52 bani.

Toate aceste venituri erau încasate în timpuri liniștite, n'avem de cât să aruncăm o privire și asupra condiceii din 1792 analizată de d. profesor universitar N. Iorga în cele mai mici amănunțuni de venituri și cheltueli în lucrarea d-sale «Documente și cercetări

asupra Istoriei financiare și economice a principatelor române». Această condică coprinde socotelă din vremuri tulburate «neășezate» din vremuri de după război cu cheltuelă neășeptate, neplăcute pentru vistierie și atât de interesante pentru noi, ale curierilor, ale ambasadurilor ce circulă, ale trupelor ce se întorc.

După ce s'a încheiat tractatul din Iași, Poarta se îndatoria a erta pe locuitorii Moldovei de «oră-ce dare și sarcină pentru timpul de două ani, începând din ziua ratificării tratatului menționat» și hatășeriful din luna lui Ramazan, adresat lui Alexandru Moruzi, noul domn moldovenesc, hotăria în adevăr, că locuitorii principatului sărăcit și pustiit «ticăloșii» Sultanului, să fie iertați tot în vadă de două ani «de tot felul de dări multe sau puține».

Deci în tot acest timp de refacere a puterilor slăbite ale țării nu era să se verse în haznaua împărătească nici birui nici corolarele sale, darurile de multe feluri, baiaramlăc etc. Furniturile gratuite erau de multă vreme suprimate. S'ar aștepta cine va la o desăvârșită păsuire de imparate a «ticăloșilor» vrednici de acest nume. Da dar erau cheltueli, pe care Domnul trebuia să le facă față de stăpâni sub pedeapsa de a și pierde situația sa domnească. «Locurile știute de gospod trebuiaă nutrite cu bani și pescheșuri scumpe; dobânzile banilor împrumutați pentru a plăti tuiurile și cuca nu se puteaă anula prin vre-o clausă de tractat, sau vre-un bine făcător hatășerif. Intreținerea Curței organizate după norme împărătești cerea bani mulți pentru îmbrăcăminte și hrana boierinașilor și slugilor de multe trepte. Eraă apoi nevoile publice, câte le plăcea pe atunci, mai

ales în patriarhalul răsărit: menzilirile, adecă poșta «musafirî» cadourî și cheltueli de reprezentare la Curte. Erau «milile», «pomozaniile», darurile de la turci și «darurile de la creștini» «botezurile și cununiile» beilicul cu necesitățile lui: erau «cei trimiși cu trebî» emisarii fățiși sau tainici ai lui Vodă; erau «narhaturile» grija nu tocmai ușoară a pretențioșilor, influenților și periculoșilor vecini de pe la hotarul țării: la Hotin, Bender etc. Era, în sfârșit nevoia personală a D-lui, care nu înțelegea să servească gratuit Impărăția și să exploateze numai pentru stăpân principatul; era necesitate a întreținea rudele, de a respălăti credincioșii, de a se pregăti pentru anii slabi ai maziliei.

Acestea toate cereau bani. De unde să se ieie însă, când tratatul desfința dările odată cu datoriile Moldovei față de Sultan, fără a se mai gândi, că ori cum mai erau și altele!

Cu ce puteau acoperi toate acestea căci sferturi nu mai erau, aceasta fiind darea pentru bir și anexele lui grămădite cu timpul; nu mai erau dăjdiile ale ne-gușitorilor, ruptașilor și ruptelor Visteriei, rămăsese numai dările indirecte iar afară de sferturi și cele directe, se impuneau ca în timpurile bogate și nes-cutite, dar supt alte nume, o mulțime de dări după scopul pentru care erau destinate.

Condica aceasta după ce ne arată sumele încasate asupra fie-cărei naturi de venitui, încheie: «Adunare sumelor de bani ce s'au încărcat într'aceasta samă: 536.769 lei. 92 bani» Semnează de desupt Logofeți, Vornicii, Vistierul, Hatmanul, Postelnicul, Cămărașul.

Această sumă este numai pentru sama al patrălea, cele-alte trei sămi fusese redactate în o altă condică tot pe același an, așa că luând aceiași sumă și pentru semile anterioare, ajungem la un total de venituri, dacă nu mai mare ca acela din 1796, dar aproape egal și cu toate acestea țărilor li se acordase privi legiul scutirei pe timp de două ani.

A doua categorie de venituri erau acelea ale Domnului și care se compunea din dările indirecte însemnate cu cuvîntul turcesc rusumaturî și pe care le plătia bine înțeles și boeriî.

Pentru anul 1777, Carra ni le dă în următoarele sume:

Vinaritul de la Odobești	140.000,—
» de la cele-alte podgorii	100.000,—
Oierit și văcărit	200.000,—
Dare pe căi	30.000,—
Desentina pe stupi	30.000,—
Vămî	200.000,—
Ocne	200.000,—

Total . . . . lei 900.000,—

adăugând la această sumă sporul de venituri ce neapărat credem, că ar fi avut loc în timp de 19 ani de la 1777 până la 1796, putem trage conclusia, că venitul Domnului pentru 1796, era egal, sau aproape egal cu acela al țarei.

Aceste date pe care ni le dă Carra, nu ne arată lămurit dacă numai acestea într'adevăr erau veniturile Domnului sau mai erau și altele, fiind-că nu ne dă nici o mărturisire de pe acele timpuri, care să ne convingă despre cele relatate de el, și pentru aceasta cred necesar a menționa cele coprinse într'o condică legată în piele roșie, cu armele Moldovei și care se află în Biblioteca D-lui A. D. Holban din Iași.

Din studiul făcut de D-nul N. Iorga, rezultă că aceasta nu e o condică oficială, o condică de Stat, ci un registru particular al principelui Scarlat Calimah. El însenmnă aci, în grecește prin secretariul său, adăugând însă cu mâna sa în litere, totalurile.

Ea e unică în felul ei, pentru întâia oară avem un catastih personal al Domnului în care 'și notează condeiul cu condeiul, veniturile și cheltuelile politice secrete și pentru întâia dată suntem în măsură să judecăm sigur—nu după spusele unuia sau altuia—cât s'a încasat și cât s'a cheltuit în timpul domniei sale.

Pentru prima oară avem o mărturisire din partea unui Domn asupra rezultatului bănesc ultim al unei întreprinderi princiare, spovedania unui triplu deficit pe care cu noțiunile false ce le avem despre fanarioți, nu l'ar fi așteptat de sigur nimeni. După ce arată veniturile punct cu punct, într'un tablou ne dă totalul veniturilor pentru întâia domnie de la August 1806, în sumă de lei 615.191, bani 105, și fiind-că cheltuelile domnului întrecuse veniturile—«scrie însuși Domnul» — am rămas datorî, din cheltuelile domniei d'întăi, afară de datoria noastră din ragomanat, lei 351.252, bani 79.

Din acestea rezultă că începuse deja pentru domn seria deficitelor și deci și pentru țară, ceea ce ne arată până la evidență că poporul român fusese stors neomeneste, că se sleise toate puterile de producțiune ale principatelor și că bieții țărani reduși ast fel intrară în codri, precum ne spun cântecele populare ale atâtor haiduci, sau emigrară cu grămada peste Carpați și peste Dunăre, spre a scăpa de casnele zapciilor pentru plata impositului și a altor contribuțiuni arbitrare.

Venitul special al doamnei în Moldova era acela pe care 'l trăgea din județul Botoșanilor și care se va fi urcat la 30.000 lei.

În afară de aceste trei clase de venituri, mai era și acel al casei răsurilor, care se alcătua din un adaos de 14 parale la leu, la întregul venit al țării și care slujia a se rânduî din el lefii boerilor pe lângă alte venituri de care se bucura, cât și a se da o despăgubire celor care nu puteau încăpea la vre-o dregătorie și se aflau în lipsă. Acest venit fusese atribuit unei case aparte, fără amestec cu cele-l'alte, de către Const. Moruzi în Moldova care prin hrisovul său din 1779 orânduiește ca acest venit «să nu aibă nici un amestec cu cele-l'alte venituri, nici să se numească venit al vistieriei, nici să se strângă la vistieria domnească, ci să se numească ghenicos, strângându-se în dcosebită casă în sfânta mitropolie sub epitropia domniilor-sale vel logofăt, vel vornic, vel spătar și vel ban, cari vor fi după vremi, că nimeni din cei ce au slujit să nu rămână păgubași de osteneala lui, i s'a făcut această osebire a casei răsurilor și când nu ar ajungea se da deplin fiește căruia să se scoată încă un sfert pentru neajunsul lefurilor ¹⁾».

Insemnând toate veniturile țării Moldovei la un loc, avem în cifre rotunde :

Venitul țării	lei 923.000,—
» domnului	» 900.000,—
» doamnei	» 30.000,—
Casa răsurilor , ...	» 323.000,—
Scutelnicii dați boerilor	» <u>227.000.—</u>
Total	lei 2.403.000,—

1) Uricarul T. Codrescu, Vol. I, pag. 38 și urm.

După ce am văzut care erau veniturile Moldovei să arătăm și pe acelea ale Munteniei. Scriitorul german, generalul Bauer, ne-a lăsat documente foarte interesante asupra stărei finanțelor Munteniei către jumătatea secolului al XVIII-lea. Veniturile Munteniei înainte de reforma lui Constantin Mavrocordat se împărțeau în două : veniturile tezaurului public și veniturile domnului ; cele d'întâiu se plătiau de 2 ori pe an și se compunea dintr'o dare de 4 parale pentru fie-care oaie și din taxa asupra vinului care era o para la vadră.

Mănăstirile, boerii și mazili, plătiau darea asupra viilor numai la 3 ani odată și erau scutiți de darea asupra vinului.

Dările către tezaurul public se lua în proporția determinată de către boeri, după puterea județelor. Zapcii făceau repărțirea și pârălabii strângeau la timp dările cari dădeau naștere la aceleași ravagii ca și în Moldova. Satele erau trecute în roluri cu suma ce erau datoare să îplinească fie-care, însă aceasta după cum știm era o simplă formalitate.

Cu reforma lui Constantin Mavrocordat se introduce schimbări în vechea organizare a finanțelor țării, așa veniturile Domnului fură mărginite numai la minele de sare și la vămi.

Reorganizarea sistemului de dări a făcut oare-cum o epocă în istoria financiară a țării, deși fără folos pentru țaranul român ; desființă diferitele impozite contopindu-le într'o singură dare de 10 lei de familie și plătită în patru termene, birul acesta se numea sfert, care mai târziu ajunse să fie cât și lunile anului, afară de aceasta domnitorii percepeau și alte dări cari de

carî mai apăsătoare pentru țărani ca ploconul steagului, o dare pentru suirea pe tron și altele de felul acesteia.

Pentru ca să ne arate în cifre veniturile Munteniei, Bauer în memoriile sale se referă la o dată anterioară cu 30 ani acelor culese pentru Moldova, anume la anii 1766 și 1767 de oare-ce pentru anul 1796 data pe care am luat-o ca punct de plecare pentru a reconstitui cu puterea cifrelor finanțele sub fanarioți, lipsesc documentele și semile pentru a fi studiate. De aceea deși țara Munteniei era mai bogată și mai împovărată de cât Moldova, veniturile ei generale se află pentru acel timp mai mici de cât acelea ale Moldovei din anul 1706. Spre a restabili deci o asemănare între veniturile ambelor țări, va trebui să urcăm cifrele dărilor muntene, luând de călăuză în această urcare sumele veniturilor țării muntenești din anul 1817 pentru care timp ele au fost păstrate de istoricul grec Fotino.

Veniturile țării în Muntenia constau din cele 12 sferțuri plus mai multe plocoane și ajutorinți, din sferțurile iarăși în număr de 12 ale majililor, ruptașilor plus plocoane și ajutorințele lor; din darea preoților, plocoanele mănăstirilor, boierilor și slujitorilor. Ele se urcau pentru anul 1767 împreună cu banii scutelnicilor la suma totală de . . . . . 1.310.000 lei

Acele ale Domnului provenind ca și în Moldova din dările indirecte, se urcau la cifra de . . . . . 867.000 »

Venitul Doamnei, consta din țiganiă care spălau aurul din râuri și din darea de 5 lei pe cap de țigan aurar . . . . . 48.500 »

Casa răsurilor . . . . . 448.000 »

Total . . . . . 2.673.500 lei

Urcând această cifră dată de Bauer pentru anul 1767, cel puțin cu $\frac{1}{3}$ pentru anul 1796, avem ca cifră totală a veniturilor Munteniei pentru acest an: 3.564.000 de lei pe când cea a Moldovei se urca la 2.403.000. Aceași proporțiune între venitul ambelor țări este dată și de Thornton care 'și culegea știrile sale ceva înainte de 1812, evaluând el în chipul următor veniturile Munteniei și ale Moldovei:

	Muntenia	Moldova
Birul	2,200,000	1,775,000
Mazili și breslele	200,000	25,000
Familii din Transilvania	140,000	
Mine de sare	300,000	300,000
Vămă	200,000	200,000
Pășune	280,000	170,000
Albine	70,000	120,000
Inul	60,000	200,000
Tutun	60,000	50,000
Casa răsurilor	770,000	321,000
Total	4,280,000	3,161,000

Aceste cifre corespund sporului ce a trebuit să se facă de la 1796 până la 1812, dar care provenea nu numai din o adăogire a producerei țării, ci tot din deprecierea valorii leului, constatată mai sus.

Dacă însă veniturile unei țări pot să ne arate până la un punct puterea ei de producțiune, cheltuielile ei ne vor face să pătrundem mult mai adânc în întreaga ei stare financiară, de oare-ce se va vedea la ce se întrebuițau banii luați din spinarea norodului, căci cheltuielile ne arată care erau nevoile țării, care erau ramurile de activitate ce o interesa.

Condicile Moldovei ne arată într'un chip care nu mai lasă nici un soi de îndoială că starea spăimân-

tătoare de robire în care țările române căzuseră față de turci, constatată pentru Muntenia din condicile Visteriei lui Brâncoveanu, se menținuse pe deplin, dacă nu spori chiar pe vremile Fanarioților. Ambele aceste documente despărțite printr'un veac întreg, însă constatând o stare de lucruri așa de asemănătoare întăresc părerea că în privirea neomenosului jaf, căruia erau expuse țările române, epoca fanarioților nu s'a lăsat mai pe jos de vremile anterioare.

Cifrele conținute în condici ne arată cum aproape tot venitul țării nu intra de cât în pungile turcești, fie ale Statului, fie ale privaților și tănuirile ce le însoțesc ne pun adese-orî în mirare, când vedem până la ce grad de umilire poate să ajungă un popor ce nu mai are conștiința de sine.

Condica pe 1792 ne arată ca cheltuite următoarele sume :

A. Cheltueli cu turcii (cu tot aratul cum am văzut) și anume :

1) Nici datorii legale, nici furnituri, condeie suprimate pentru moment ; dar

a) Polițe.	Lei	B.
1) Polițe ce s'au plătit la Țarigrad	163,000	—
2) Polițe ce s'au plătit aici	109,175	—
3) Dobânzi	6,402	—
b) Furnituri.		
Zahareaua	5,183	13
Cheresteaua	14,577	57
c) Daruri		
La porți	2,375	—
La agii mari	7,780	—
La turci	1,965	—
Conacile	7,033	104
Cheltuiala musafirilor	10,010	53

B. Cheltueli politice.		
Cheltuiala ce s'a făcut cu venirea Măriei		
Sale Doamnei de la Țarigrad	2,750	9
La locuri știute	6,376	30
La obraze de cinste	6,848	93
C. Lefi.		
Celor trimiși cu diferite trebi	2,322	—
Călărașii de la Țarigrad	3,470	—
Lipcanii, călărașii, copii din casă și alții	2,389	90
Supt rubrica specială : „lefile“	5,306	—
D. Cheltuiala Curței.		
Cheltuiala curte gospod.	17,451	1
„ grajdul gospod.	975	75
„ cuhnea gospod.	3,001	96
„ cahfigerie «97 oca de cahfe» pe		
2 și jumătate luni	390	—
«Divictărie», hârtie, cerneală, etc	200	—
«Ciubucerie» meremetul ciubucelor, cum-		
părătoarea liulelilor	421	—
«Serbecerie»	100	—
«Credinceria» cu vinul ce aū cumpărat	373	—
E. Daruri la creștini	1478	—
Cununii	351	72
Milele	11,014	—
Sărbătorile nașterii și preoților ce aū		
venit cu icoana	710	116
Pomozanii (hramul sfinților	80	—

Cheltuelile vistieriei :

1) 3.411 lei 39 bani ce trec dați la sama al tribile, care s'aū încheiat până la 15 Mai 1792.

2) 796 lei supt titlul de «Cheltuiala Vistieriei».

Toate cheltuelile și cu 24.618 lei 24 bani alhelhe-sapuri fac suma de lei 516.888 lei 49 bani, totalul cheltuelilor făcute pe timpul când Poarta scutise țările de dări.

De vom reproduce și condica pe anul 1796, ea ne arată ca cheltuite următoarele sume :

Haraciul țarei	67.944,—
Bairam peșcheș	60.000,—
Polițe din Țarigrad plătite în țară	43.832,—
» plătite la Țarigrad	23.463,—
Mansetură a mai multor pași	10.000,—
Ramazamlâc-Bairamlâc trimis la Bender	4.365,—
Daruri la turci	5.777,—
Chiria pentru transportul tutunurilor	846,—
Repararea unui hambar la Isaccea	3.553,—
Catarguri și doage trimise la Țarigrad	9.737,—
Menzilul	27.465,—
Conacele	715,—
Evmiaua	500,—
Cheltuiala beilicului (conacul din Iași)	1.600,—
Mansetul lui Hasan-Pașa	3.000,—
Givergileaua	6.538,—
Zachereaua Isacței	3.034,—
Cheltuiala caratului acelei zaherele	2.000,—
Daruri la turci al doilea rând	2.752,—
Evmiaua al doilea rând	900,—
Conacele	1.324,—
Beilicul	3.927,—
Bani gata la Țarigrad în al doilea rând	106.816,—
Polițe din Țarigrad plătite în țară	38.850,—
Zahereaua : miere, grâu, orz și fân	195.718,—
Manseturile lui Hasan-Pașa	5.000,—
Ramazamlâc-baiaramlâc al doilea rând	4.619,—
Daruri la turci al treilea rând	7.300,—
Tocmitul unui hambar la Isaccea	9.744,—
Evmiaua al treilea rând	1.800,—
Musafiri turci	2.878,—

Total lei 655.997,—

Dacă vom compara veniturile cu cheltuelile pe anul 1796, vom găsi că din 900.000 lei care constituiau

venitul, 600.000 lei adică $\frac{2}{3}$ erau absorbiți prin cheltuelile cu turcii și acestea erau acelea făcute oare cum în interesul țării, Domnul mai adăpându le setea lor cea uscată de bani și cu cea mai mare parte din propriile sale venituri. S'ar înșela însă cine va dacă ar crede că măcar restul de 300.000 lei se cheltuia în folosul țării, lipsind aproape cu totul oștirea, care mai absorbea oare-care sumă pe vremea Brâncoveanului, Domnul mai întrebuița veniturile țării la întâmpinarea următoarelor cheltueli de o natură cu totul personală și care nu pot intra în nici o legătură cu starea obștiei; camara gospod, adică aprovizionarea ei cu de ale mâncărei; curtea gospod, adică prevederea ei cu lemne, grijitul și curățitul palatului etc., grajdul, adică aprovizionarea lui cu fân orz, ovăz, și altele trebuitoare cailor; pităria, aprovizionarea ei cu făină și drojdi și unelte pentru coptul pâinei; ciubucceria prevederea acesteia pentru acele timpuri însemnate, instituțiunii cu ciubucile, narghilele și tutunul trebuitor; caftanele ce se împărțiau la boeri, atât la intrarea Domnului în scaun cât și la alte împrejurări; botezurile și cununiile făcute de domn tot pe cheltuiala Statului; sărbătorile, cheltuelile făcute cu preoți, lumânări, tămâie etc., la sărbătorile cele mari; daruri la creștini cutia milelor și nostimul condei de daruri la obraze știute, pe care nu convenea Domnului să le zică pe nume. Cheltuelile care în aparență se făceau pentru țară erau mărginite la câte-va zecimi de mii de lei anume pentru Lipcani, călăreți de țarigrad, Ișchiohădărie, cei trimiși cu trebă, întreținerea capuchihailor la Bender, Hotin, Cetatea Albă și cheltuelile de tot neînsemnate ale gramaticilor.

Observăm însă că chiar și aceste cheltueli pretinse făcute în interesul țării, tot turcilor le slujau, pentru a purta stafetele lor, a mijloci ordinele suveranului și a întreține în țară o poliție oare-care ce era nevoie pentru a putea mai ușor despoia pe popor, împedcându-l d'ași lua lumea în cap și a fugi în codri său peste graniță.

Nici o sumă nu se vede trecută care să fi avut ca țintă vre-o îmbunătățire materială sau morală a țării sau a poporului precum drumuri, poduri și altele. Bisericele numai se foloseau măcar întru cât-va de veniturile lor cele însemnătoare. Trebuia niște întâmplări cu totul afară din rânduiala lucrurilor precum ciuma din 1797 pentru a scoate pe Stat adică pe Domn din nepăsarea în care stetea față cu interesul public și al face să cheltuiască cu „lazareturile“ bolnavilor suma de lei 6.351. De alt-fel toate cheltuelile aū în vedere numai și numai interese personale ale turcilor, Domnului și boierilor.

Statul era considerat pe atunci ca o întinsă câmpie de exploatare ; poporul ca o turmă de oi de la care culegi roadele, fără ași da altă osteneală, de cât de a le lăsa să pască pe câmpii.

Afară de aceste cheltueli obicinuite, Poartă mai supunea țările române la altele extraordinare, de câte ori avea vre-o nevoie pe care știa că ele o pot îndeplini. Așa în sama pe 1797 găsim o corabie făcută prin îngrijirea și cheltuiala Moldovei și care costa o sumă egală cu aceea a tributului pe un an 66.552 lei. Altă dată, în sama pe 1798 întâlnim un număr de 350 de cai cumpărați de țară și trimiși pe socoteala ei la Constantinopol, pentru care

se dau 53.624 lei. In același an turcii mai cer întocmirea a două hambare la Bender pentru care se cheltuiește suma de 42.717 lei și se mai trimite tot o-dată și o cățime însemnată de oi, care costă pe țară 75 000 lei.

Acestea însă toate nu erau nimic față cu greutatele ce cădeau pe sărmanele țări în două împrejurări: când se schimba Domnul, cea ce din nenorocire se repeta aproape la câte 3 ani și apoi când poarta se afla în răsboi — Domnul Mazil, se încărca cu toată curtea și averea lui în o mulțime de cară mocănești, harabale și căruți și se îndrepta către Constantinopol, pe când cel nou numit își trimitea tot pe cheltuiala țării, mai puține avuții dar mai multă întovărășire de simpatrioți în țara unde era rânduit. Unul cu zimbetul pe buze, cel-l-alt cu lăcrămile în ochi, dar nici acesta nu-și lua pentru tot d'auna rămas bun de la țară, pe care nădăjduia cu ajutorul lui D-zeu s'o revadă, iarăși în curând sub picioarele sale, biziindu-se pe pungile de bani ce le așezase în fundul harabalelor, cheia de aur cu care descuia în tot de una porțile ce duceau la domnia vre unuia din țările române.

A doua împrejurare mult mai împovărătoare însă ce se abătea asupra acestor țări, era atunci când Poarta avea vre un răsboi cu o putere vecină. Pe lângă facerea podurilor, cereri nenumărate de salariori pentru întocmirea cetăților și de cară pentru transportul celor trebuitoare oștirea, pe lângă proviziuni ce se luaă atunci din țară fără nici măcar acea ridiculă despăgubire plătită de turci în vremile ordinare, ei măi cereau și bani sunători pentru întâm-

pinarea cheltuelei oștirilor; așa în sama din 1.804 găsim cifra însemnătoare de 1.055.000 lei, bani «imdatului ce a fost țara datoare să deie spre plata lefurilor oștirilor împărătești ce au fost la țara românească, după sfântul hati-humaium și după osăbita și vrednica de închinăciune, împărătească poruncă»... Și să se noteze că această contribuție la cheltuiala oștirei întrebuințată în așa numita respingere a bandelor lui Posvan-Oglu, se cere de la Moldova ce nu fusese întru nimic amestecată, nici activ nici pasiv în acea daraveră.

Adese-orî Domniî, spre a îndeplini cererile turcilor, impuneau țarei contribuțiunii în natură, ce nu erau de loc coprinse în dările ce se ridicau. Aceasta se întâmplă mai ales cu zahereaua ¹⁾ pe care locuitorii o dădeau mai tot de una fără a primi vre o plată. Abusurile la care au dat loc au atins repețim, în primul loc pe țărani; câți din ei nu și-au pierdut carele și vitele pe drumurile grele de toamnă și de iarnă, câți din ei nu și-au lăsat oasele pe asemenea drumuri. Ca vitele erau înhămați cu sutele în locul boilor căzuți, sub cuvânt că pentru transportul zaherelei la ordie, se plătia o minimă sumă la vistierie și că nu se cuvine a se întârzia ajungerea Zaherelei la destinație. Dar încă câți sârmani țărani nu pieriră sub biciul epistaților care-i ducea în cete numeroase să tragă în sus pe Dunăre «la edec» caicele încărcate cu provisiuni pentru ordia împărătească de la Calafat la Vidin, de acea fugeau țărani prin munți și codri și se pustia țara.

1) Zahereaua o dare în grâne înființată pentru prima oară în 1756.

Sama pe anul 1786 ne arată în cifre cantitatea contribuțiilor în natură, așa găsim: «287.059 oca făină și 2.609 merțe orz, ce s'au trimis cu rânduială pe la ținuturi și nu s'au plătit locuitorilor, fiind-că se rânduise în ajutorință și n'au apucat ispravnicii a plăti».

„13.101 oi ce s'au trimis de la codru i Vaslui și rânduindu-se în ajutorință, n'au apucat a se plăti locuitorilor“.

„Bez cele ce s'au luat de la locuitori și nu s'au plătit, bez cele ce s'au luat de la băcălii din târgul Iași și iarăși nu s'au plătit“.

Expresiunea „nu au apucat a se plăti“ pentru aceste timpuri, tălmăcită fără înconjur, va să zică că nu s'au plătit nici odată, dovada cea mai bună este, că nicăerea nu se vede trecută vre-o sumă pentru plata acestor lucruri cu care sămile să fie scăzute.

Dacă unul din ele fusese rînduit a se plăti din ajutorință, și aceasta se încasase întregă, trebuia numai de cât ca suma acelei dări să înfățișeze un prisos, anume a 'l economisi prin neființa unei asemenea naturi de cheltueli. Totuși la sfârșitul răfuelei, întâlnim ca rămășiță tot acele 000.000 caracteristice, iar prisosul ce putea să rămână, se înfunda în nenumăratele poliți de la Țarigrad a căror fință și plată nu erau controlate de nimenea.

Asemenea cheltueli pot însă părea serioase, ele aveau de scop a alina nevoia cea vecinică de bani a statului turcesc. Ceea ce însă este revoltător sunt darurile la turci și cheltuelile nesfârșite făcute cu musafirii, conacele, transporturile turcilor ce treceau prin țările române și care nu aveau alt temei de a fi de

cât în deprinderile lor cele jăfuitoare. Țările române se închinase ca state unui alt stat, nu persoanelor private din acel stat, totuși aceștia se foloseau comparativ mai mult pentru nevoile lor casnice din stăpânirea țărilor închinete, de cât însuși ocârmuirei de care se țineau.

Transcriem mai jos un capitol întreg de daruri la turci și oare-care cheltueli stranii, pentru a vedea la ce grad de robie ajunsese țările române față cu turcii și acesta e luat tot din condica vistieriei Moldovei pe 1786 :

Chihaietei Măriei Sale Malec pașa după isvod	Lei	512
Daruri ce s'au dat lui Timicai Mirza » » »		454
Haznătariului lui Ismail Bina Emeni, însă »		87
29 lei 60 bani un postav		
57 lei 60 bani o blană singeap		
Un ceasornic de aur lui Tutungi Emin aga »		98
Daruri ce s'au dat lui Ismail Emeni »		505
Daruri ce s'au dat lui Kipru Emeni, însă ; »		25
20 lei o tabachere de fildeș		
5 lei o oca tabac		
Daruri ce s'au dat lui Ismail Bina Emeni însă : »		330
140 lei o blană cacom		
100 lei un giar		
60 lei două citarele		
30 lei o ghitie		
La două oameni a M. S. Hotin Muhafegi »		10
Lui proni Hotin Defterdar »		100
Lui Halil Ismail Bina Emeni, însă : »		353
96 lei o blană de cacom		
126 lei un ghimesit de himidie în dungi		
31 lei o ghitie		
87 lei un giar		
75 lei un dulucă zor		
100 lei un ceasornic de aur		

Un postav omului lui Suleiman Efendi	»	16
Cele ce sa dat mutului prea înalt vizir, însă ;	»	666
468 lei un contăș de samur		
120 lei un ciasornic de aur		
78 lei trei postage la 3 oameni ai lui		
Un postav ciohodarului lui Bina Emeni	Lei	14
Un ciasornic cu lanț chihaelei lui Mehmet Pașa	»	250
La doi tătari ai lui Timircai Mirza	»	15
Unui tatar al M. S. Seraschier pașa	»	25
Baccea-pechasi lui Isacce Ambari Emeni	»	1000
Lui Hagi-Mehmet aga venind cu un armăsar	»	120
Muhurdariului M. S. Ahmet-pașa venind cu haremul M. S.	»	101
Lui Hasem-chehasi al M. S	»	50
Unei turcoaice Felme, ce are o pricină	»	15
Lui Omer aga, ciohodar al lui Beilic Efendi	»	1800
Omului slăvitului Selim aga venind cu un armăsar și doi cai	»	150

Și așa mai departe pomelnice de acestea pe file întregi. Pentru a trece cu vederea darul fiului lui Timicai Mârza, persoană ce nici nu știu măcar dacă era în vârstă, precum și cheltuiala de întreținere dată turcoaicei ce avea o pricină în Moldova; minunat este darul de 666 de lei făcut mutului prea înaltului vizir, adecă caraghiosului ce însoțea pe vizir și îl înveselia, nu mai puțin nostim sunt darurile făcute slugilor cari duc armăsarii pașilor sau celor ce conduceau haremurile Măriilor lor. Bietele principate ajunsese a plăti din casa statului până și slugile și caraghioșii turcilor. Apoi ce să mai zicem de grija ce i se incumba Statului de a procura blăni, tabachere, tutun și tabac pentru diferiți Emeni și Efendi ce ne onorau cu vizitele lor? Darurile se dedeau însă nu numai atunci când românii cereau ceva de la turci ci lucru și mai

serios și atunci când după ordinele lor români le dedeaŭ ceva. Așa în sama pe 1777 se vede o sumă de «200 de lei pentru o blană nură ce s'aŭ cumpărat de s'aŭ dat d sale Emieta vizir ciododar ce aŭ venit la Galați după zăhărea».

Asupra Munteniei de și nu posedăm amănunțimile ce am dat despre Moldova, chiar în cazul când le am avea, ele nu ar face de cât să reproducă tabloul desgustător ce reiese din sămile Moldovei și pe care le-am cunoscut ca existând și în Muntenia pe timpul Brâncoveanului.

Bauer ne arată ca cheltuite din veniturile Munteniei de 2.020.000 lei pe anul 1767 următoarele sume:

Cheltueli pentru turci

Tributul și cheltuiala căpătării domniei	Lei	917.313
Plata enicerilor din cetățile Dunărene	„	153.540
Plăți în socoteala vechilor datorii ale d-lui	„	145.195
Dobânzile acestor datorii	„	4.275
Daruri hanului și pașalelor	„	34.146
„ în blăni, stofe, ceasoarnice turcilor	„	84.000
Conacele turcilor	„	19.063
Daruri pașalelor spre a împiedica pe neguțătorii turci de la abusuri	„	12.898
Salariile lui divan Efendi și ale beșliilor	„	7.528
Daruri în timpul Ramazanului	„	40.446
Cheltueli cu streinii însemnați aflători în București	„	6.235
Cheltueala trimiterei banilor în Constantinopol	„	730
Daruri la cadii vecini care judecă procesele între turci și creștini	„	796
Zahareaua de primă-vară și de toamnă împreună cu cheltuelile făcute pentru luarea adevărteii	„	60.000
(Cheltuelile casei domnești în Constantinopol când s'aŭ făcut noua domnie	„	43.578
Totalul cheltuelelor pentru turci	Lei	<u>1.529.553</u>

Cheltueli în țară

Pensiile boierilor și ale văduvelor	Lei	56, 66
Daruri de paști și de crăciun la boeri, văduve, etc	„	5,947
Masa Domnului și cheltueli mărunte ale palatului	„	21,907
Alte cheltueli ale curții	„	8,663
Cheltuiala celor doua biserici ale curții	„	10,854
Cheltuiala comisiei (grajdurilor)	„	3,675
Salariul Marelui visier și celor alți din visterie	„	7,825
Caftane	„	505
Cheltuiala lipcanilor și altor curieri	„	7,491
Bilete de scutiri de dări	„	64,386
Totalul cheltuelilor în țară	Lei	188,019

Din venitul total al țării Muntenestești care atingea cifra de 2.020.060 lei se cheltuise 1.717.972 lei mai rămânând câștig net Domnului 302.018 lei în afară de veniturile domnești, iar proporția banilor cheltuiți în interesul turcilor și acei dați pentru trebuințele domniei și a țării era de opt la unu.

Din cele arătate până aci putem să ne facem o idee despre regimul financiar la care erau supuse țările române. Domnul autoritatea supremă în stat nu era de cât o uneltă oarbă și ascultătoare în mânele turcilor. Ei îl întrebunțașu mai ales pentru a storce bani sau valori de la popor, căci acesta era aproape singurul mijloc, pentru turci de a se folosi din stăpânirea țărilor române neputând lua pe locuitorii lor în armată ca unii ce nu erau musulmani. Dările la care erau supuse țările române nu erau statornicite pentru tot d'auna, de aci isvorul celor mai nemiloase încălcări.

Când turcii aveau nevoie de ceva ei ordonau dom-

nilor și aceștia trebuiau să asculte, dacă nu își puneau viața lor în cumpănă.

Dacă veniturile obicnuite ale țării nu ajungeau pentru întâmpinarea cheltuelilor cerute, se scotea îndată o dajdie nouă, fără a lua în băgare de seamă dacă se lovea prin ea interesele locuitorilor. Așa iată ce ne spune Dionisie Ecleriarcul despre cele întâmplate cu ocaziunea reînființării dajdiei văcăritului 1).

«Pe o iarnă groaznică, zăpada fiind de 5 palme, porniră slujbașii după catagrafiare. În Ianuarie se făcuse catagrafierea și imediata percepere a câte 2 sloți de cap de vită 2) dincolo de Olt, iar dincoace de Olt câte 2 lei de vită «ca niște lupi flămânzi» cutreerău satele taxildării dând zor ca în 10—15 zile să se istovească dajdia văcăritului. Oamenii nu prea aveau bani, fiind la mijlocul ernei, târguri iarna nu erau să vândă oamenii vite, vreme de sapă și de coasă nu era ca să câștige bani ca să plătească bucate încă nu erau ca să vândă, ci numai o sumă de oameni cari mai avea puțin plătia. Iar slujbașii închidea oameni și mueri prin coșare și îi îneca cu fumuri de gunoi și cu ardei îi afuma, și îi ținea închiși ziua și noaptea flămânzi ca să dea bani, pe alții îi lega cu mâinile îndărăt și cu spatele de garduri și îi bătea cu

1) Văcăritul înființat în Moldova la 1580 de Iancu Vodă Sașul, el se percepea în natură „de lăcomie ce avea trimisă să ia a zece din boi în toată țara“ Gregore Ureche Letopisețe Tom I. pag. 234.

2) Episcopul Melchisedec în Cronica Husului pag. 82 și 83 arată că slotul probabil prin sec. XVIII să fi valorat 30 parale. Volf spune că la începutul sec. XVIII un slot valora 45 crețari, iar C. D. Aricescu în „Condica brâncovenească“ pag. IV zise că slotul era o monedă de argint de mărimea unui galben sau fiorion (3 sfanți) însă mai greu de cât fiorionul de argint și nu prea liber a circula afară din Turcia.

bicile, pe alții legați îi băga cu picioarele goale în zăpada geroasă... Așa chinură pe bieții creștini. O ! amar de bieții creștini, că plângea și se văita și să-racele văduve țipa de ger, dar nu era milostivire de la nimeni ; căci varvarii slujbași ce aveau urechile astupate ca aspidelile și ca vrăjmașii ucideaŃ oamenii,... «să fi dat banii vĂcĂrĂritului și nu 'l omora nimeni.» «Nu s'ar fi recurs la asemenea cruzimi dacĂ s'ar fi găsit bani pe altă cale, sub altă formă. Despre un împrumut nici nu putea fi vorba pe acele vremuri. Abia în toamua anului 1823, Aga Iancu Cananău, om crescut în «Evropa» merse la Brody, tĂrgul evreesc din Galiția, unde pĂnĂ atunci se duceau numai peile iepurilor moldoveni. De acolo se întoarse cu 2 zarafi, cari se arĂtau dispuși a da pĂnĂ la o sută mii galbeni pentru ajutorarea finanțelor țĂrei. Dar Cananău nu era omul care sĂ inspire încredere și apoi nici boierii nu voiau sĂ garanteze pentru domni și ocĂrmuire așA cĂ Evreii din Brody se întoarse acasĂ fĂrĂ ispravă¹⁾.

Sistemul urmat pentru Turci era aplicat și de domni în propriul lor folos. DacĂ cheltuise mai mult pentru cĂpĂtarea domniei și veniturile domnești nu puneau în perspectivă o grabnică îndestulare, sau dacĂ poziția lui era cam șovăitoare la Constantinopole, atunci el recurgea la scoaterea vre unei alte dĂri asupra țĂrii pentru care lua un nume din bogatul vocabular rĂmas din vremile trecute, ast-fel ținta era ajunsă, punga sĂ se umple, ce'i pasă de țĂrĂ !...

Din cele arĂtate mai sus privitoare la veniturile și

---

1) N. Iorga, Op. citat.

cheltuelile țărilor române în sec. al XVIII-lea putem trage conclusia că cele petrecute în materie de finanțe pe timpul fanarioților, ne arată până la evidență că domnia lor a fost o nenorocire pentru poporul român. De unde odinioară țara era înflorită și populată, numele său și vitejia copiilor săi recunoscută și respectată, pe dată ce guvernul fu încredințat țarigrădenilor setoși de a se înavuți, epoca decadentei începe și ține cât și domnia străină. Pare că fanarioții 'și propuseră nu numai să despoaie țara, dar să demoralizeze poporul, să despopuleze mânăsele noastre câmpii și frumoșii noștri munți. A trebuit ca mizeria să fie mare, suferințele neauzite, pentru ca toate persoanele cari au avut prilejul de a visita țările române, să recunoască că fanarioții sunt un flagel pentru Muntenia și Moldova și să afirme că domnia acestor țări era o adevarată arendă pentru principii streini. Așa abatele Boscovici în descrierea călătoriei sale din Constantinopole în Polonia, expune în cuvintele următoare întipărirea ce i-o lasă țările române: «Toți banii țării merg în cheltuelile publice și mai ales în cele tainice pe care le fac principii pentru a obține postul de domn și a se menține în el. Afară de suma atât de însemnată de bani ce iese din provincii pe această cale, se mai scoate încă o câtime tot atât de mare, câștigată sau stoarsă de miniștrii principelui și mai ales de grecii ce sunt rînduiți în deosebitele slujbe. Aceștia toți se grăbesc a se folosi prin toate mijloacele putincioase de locurile lor, spre a-și culege oarecum roadele, știind bine că schimbându se domnul vor trebui cu toții să treacă trebile lor altora cari atârnă de cel nou venit; același observator își dă pă-

rerea lui asupra țărilor române că, ele ar cuprinde tot ce poate face pe o țară fericită, dacă nu ar fi atât de apăsatate prin dări ordinare și extra-ordinare în mii de chipuri, pe cari grecii le întrebuițează spre a desbrăca poporul și a-l jupui.

Carra, spune că pe când se afla în Moldova ca preceptor al copiilor lui Grigore Ghica «stoarcerile nu ar mai cunoaște nici o margine» și ca rezultat al tuturor acestor dărăpăniri a țărilor române, ne spune Bauer că „ar trebui un lung șir de ani pentru a înapoia Valachiei vechea ei strălucire, pentru a reînvia atâtea orașe altă-dată împoporate și înfloritoare, pentru a reîntocmi atâtea sate bogate și atâtea locuințe pustii, de ale căror triste urme se lovește piciorul la fie-ce pas .

Pe lângă aceste despoieri regulate poporul era dat în fie care zi pradă celui întâi turc sau strein ce străbătea în mijlocul lui. Mai mulți călători ce treceau prin țările române se mirau mult de sistemul despoierii ce se practica, de a se lua fără plată tot ce era trebuincios, de la locuitori. Unul ne arată că dejunurile și mesele, așezarea corturilor, și darea cailor și a boilor se făcea de locuitori fără nici o despăgubire. Altul se miră de obiceiul barbar ce era în țările române, de a lua pentru slujba publică fără nici o considerație și fără nici o plată, tot ce se întâlnește ca boi, cai, cară, luându-le toate fără întrebare de la locuitorii satelor și chiar a orașelor. Fie care sat unde se sosește e îndatorit a da provisiunile de mâncare și toți caii și boii trebuitori pentru ziua următoare și dacă nu-i are, să iea din satele vecine, în care sau trimes ordinele de mai înainte. Dacă

se întâlnesc trecătorii, li se ia caii și dacă aceștia pier, pabuba e a celui cui aparțin, și pentru caii ce pierise în ziua de mai înainte nu se platise nimic stăpânului lor și aceste silnicii aveau loc nu numai la trecerea ambasadurilor, care sunt rari, dar fie care curier ce trece fie al Domnului care'i trimitea pe toată săptămâna, fie al unui principe strein, comiteau aceleași abuzuri și fie-care din ei fiind întovărășit de un ianicer cu dreptul de a lua calul, ori cărui om ce'l întâlnește în drum, dacă'l află mai bun de cât al său sau mai odihnit și se duce cu el ca și cum l'ar fi cumpărat sau schimbat de bună voie» Tot așa se scoteau oamenii din casele lor cu sila, spre a găzdui în ele consuliile streine sau alți musafiri. Misericordabilă stare a unui țară apăsate de greci cu un despotism fără nume, exclamă Boscovici? Față cu asemenea stare de lucruri nu se putea ca acest popor să nu urască elementul grec, fiind-că vedea în el pe explozătorii săi cei mai neomenoși. Unde vedea Grec, țăranul român știa că banul trebuie să i se ia din pungă, în cât ideia de grec se indentificase la el cu acea de desbrăcare, de jefuire.

Oamenii din firea lor sunt încălcători ai drepturilor altora, trebuie scutul cel aspru al legilor și al puterii publice pentru a pune o stavilă pornirei lor nesățioase; iar când acesta lipsește și în locul lui se pune bunul plac al individului, atunci ori-cine putem să ne explicăm cum abuzul poate deveni lege. Intr'o asemenea stare se aflau românii în vremea fanarioșilor și de aceea amintirea cea plină de ură și de amărăciune lăsată de acea epocă, nu este datorită unui glas

mărit prin ecoul răsunător al timpului, ci este numai reproducerea slăbită prin îndepărtare a tristei realități.

Nu pot încheia mai bine această lucrare de cât reproducând câte-va rânduri dintr'un studiu foarte interesant al d-lui Gr. G. Tocilescu și în care s'a încarnat geniul istoricului Bălcescu». Pe tron niște Beî trimiși a jăfui țările române și a umplea în câți-va ani hasnaua împărătească, la mijloc boerii snopiți de hangerul otoman, saū rătăciți în pribegie, jos un popor turtit sub muntele de dăjdi și angarale, abia măi putând resufla, eacă fisionomia epocii fanariote, posomorâtă și sângeratică fisionomie ¹»).

Și cu toate acestea poporul român nu murise. sub apăsarea tot măi cruntă se aduna și se concentra tot măi multe materii explosibile, cari aprinse la ciocnirea revoluției grecești, dădură foc unei lungi urme de lumină, care străluci adâncul întunecimei, ca un fulger ce întunecă negrul orizont, conștiința națională se re-deșteaptă sub aceste apăsări atât de barbare și împrejurările politice care interveniră la momentul oportun, schimbară slabul pârâu într'un torent, care în curgerea sa furioasă trebuia să transforme totul.

---

1) Banul Michalcea în Columna lui Traian, No. 29 pe 1872.

POZIȚIUNI

Dreptul Roman

1) Edictul lui Salvus Iulianus este un adevărat edict pretorian.

2) Legatul «per praeceptionem» se putea face nu numai la «heredes sui» dar și la «extranei».

Dreptul Civil

1) Neîndeplinirea formalităților cerute de al. 2-lea al art. 1179 c. civ. nu atrage nulitatea actelor sub semnătură privată, dacă este materialmente demonstrat că s'aun făcut în atâtea exemplare câte sunt cerute de primul alineat al acestui articol.

2) Actul făcut în fraudă creditorilor și sfărâmat prin acțiunea pauliană, această sfărâmare, va profita ea numai creditorului care a exercitat-o sau va profita și debitorului, său și celor-l-alți creditori cari n'aun luat parte la acțiune?

Procedura Civilă

1) Contra cărților de judecată ale judecătoriei de ocol se poate face cerere de revizuire?

2) Clerici nu pot fi scutiți de jurământ.

3) Cu ce condițiuni hotărîrea dată de tribunalele streine se poate executa în România.

Economia Politică

- 1) Rolul antreprenorului nu se poate contesta în societățile moderne.
- 2) Criticile aduse mașinismului nu sunt fondate.
- 3) În materie de agricultură marea proprietate nu poate avea avantajile marelui industrii.

Dreptul Constituțional

- 1) Profesorii nu sunt funcționari publici în înțelesul articolului 10 din constituție.
- 2) Sistemul bicameral este de preferat celui unicameral.

Dreptul Penal

- 1) Nu este rațională dispozițiunea art. 42 care cere pentru a fi recidivă o pedeapsă de cel puțin 6 luni.
- 2) Locul nu constituie tot de una o circumstanță agravantă.
- 3) Cetățeanul care opune rezistență unui funcționar public nu se face pasibil de art. 170 c. pen. când funcționarul lucrează fără mandat, fără titlu executoriu afară de cazurile prevăzute de lege și fără a observa formele prescrise de dânsa, el va fi apărât de pedeapsă ca fiind în legitimă apărare.

Dreptul Internațional privat

- 1) La quasi contracte când părțile sunt de naționalitate diferită se aplică legea locului unde se execută contractul.
- 2) Românul poate adopta și în țările unde adopțiunea nu e admisă.
- 3) Dreptul de alibinat n'a existat în țara noastră.

Dreptul Comercial

1) Actele de execuție asupra bunurilor mobile ale falitului pot fi începute după declararea în stare de faliment ?

2) Creanțele privilegiate și hypotecare sunt supuse verificărei în cas de faliment ?

3) Posesorul poliției decade din drepturile sale când nu îndeplinește condițiunile cerute de lege după facerea protestului.

Finanțe

2) În materie de execuție a bugetului trebuie separat rolul de ordonator de acel de contabil.

2) Impozitul pe venit așa cum e organizat în Anglia nu poate servi ca o sursă de venit pentru țările democratice.

Președinte :

M. SEULESCU

Decan :

G. DANIELOPOL

Secretar : **D. Mincu**

VERIFICAT
2017

VERIFICAT
2007

